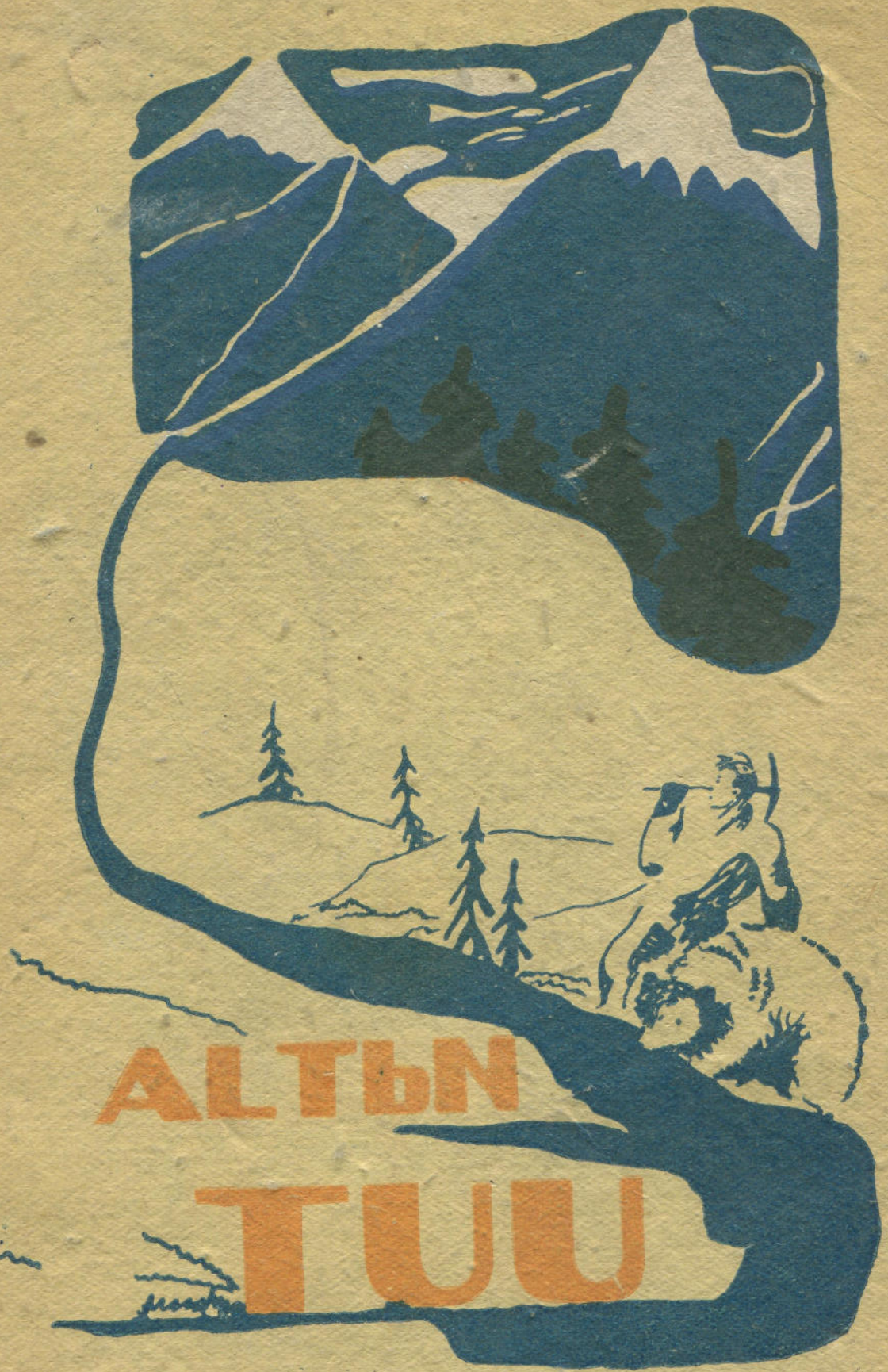

P2

K771

M. KRAVKOV

ALTYN
TUU

OGIZ
NOVOSIBIR
1935

AV

M. Kravkov.

ALTYN TUU

ÇAZЪ ÇAANAJ BERGEN
BALDARĜA KЪCЪRAR
BICIK

~~39783~~

~~C № 83789
19 26 8570
X1~~

P2
K471

АЛТАЙСКИЙ

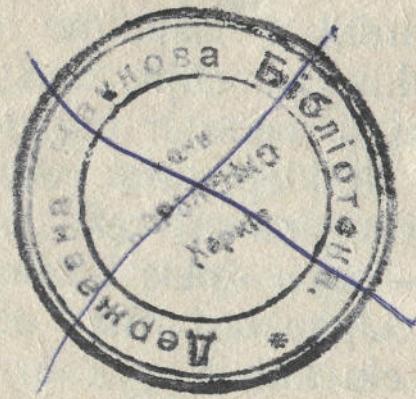
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ

0
408598

Горно-Алтайская
областная
БИБЛИОТЕКА

✓
✓

Обложка, иллюстрации
в тексте—худ. А. Заборского.

I. Erçene.

Bu iş Tuvun деп туудың сындай тушкен кырандарында boldь, оны колтыгып еwirip, wastra çajдың туркунына çy-
зын вазын өңdy таштарын аңдандыгыр, сакрыңду суу азыр
турат.

Grazdanskij çuu өtkөн kijninde Tuvunның алтын казыр
işteer zavodь çаңла оңдоньр турды, оның izin ваşkargан
ваşсызь Карьтов, işteer işti каршагајыңса çыдыра өtkyrerine,
кы азыра zavotko барар tort çoldьң icinde турган кајань
yze sokтыгыр ijer деп шыyndи; eki çitburilşikter¹⁾ аккан терин
арлангылар, tudуңан çepselderin çerden çуур альр, тагы
ijdezine сасыль carcaar тастан çазьнарга, çуугьнда турган
kazatka азыттај вардылар. Таштың өзөгине kijdire ytegen
yjdin şinziler көрөле, Карьтов вьlgajрь кавьсагынан dina-

¹⁾ Burilşikter—degeni çerdi ytep, тамыр алтын vedreer маşinala iştep турган
kizini ајдатан.

mittu¹⁾) patron alьp, taştаgь veleter salgan yтке terenzide северленip sugup салды. Таştың оодьгьла ваза кумакла çава көмилте салала, сорожо турган шурдың исьна от камьзыр салды. От камьскан фитил' (өзөөн) шылар, сыгыгыр куулей берди. Карьтов deze мендевей таавьнса вазьp вагыp, азьт çерде таңкьлар отурган. Бурилшиктерге çедip сыланзынган кеверly отьтра берди. Çапыла иштеген кату иштең улам канза туткан кoldорь тырлазыp, ун çок отурдылар.

Кукурттij тавьш çаңланьp, çарьлган таştың одьктарь вийик çарçалганьнаң, сыгырт тавьзы куулей берди.

— Кандьj syreen!—деp, ишмекцилердиң бирyузи маказыньp айтты.

— Адьтмын кьсканвады!—деp кyлымзирениp, маказынган Карьтов айтты.

Ишмекцилер çеринен тургылар, одьлган кая таştың оодьгьн çуунадарга вардылар. Карьтов азьp алган таңкьзын төгөзөрге отьтра калды. Kenetijин тавьштаньp çарьлган кая таştың çапында korkьшту тавьштар угулды.

Карьтов çyregi tipилдеp, тура тызур, улустың yнденген çерине çyгырди; korkуганьнаң оның санаазьнда евелгени: „Çе çetкер сыкть!“—теген санаа mezine еveldi.

Корьмдальp сасылган таштардың ортозында сөөдеj оттуруп алган бурилшик еки кольла çык араждан көдыгyp алган сарь өнды, сытыркaj çарьмтык ташть tudunup отурды.

— Ерçене алтын турь... тамьрлу алтын!—деp кьжгырды. Карьтов вазьн кольла tudunup тура берди...

Ерçене алтын тавьлгань keregинде ьрьшту тавьш вастьтра rajongo syрекеj тырген çаьла берди, оның kijнинде deze төс çергедe угулды. Төс çерден професор Feodor Pavlovic ваза student Petja ваштаган brigada çepsegилеп иjdилер. Feodor Pavlovic казыла keregине tuturala сондоp калды, Petja deze paштапкь pojezdла атаньp сыкть. Kalgансы stansijадан алтын иштеер zavotko Petja çоju вазьp келди.

Алтын казыp иштеp турган çерде иш көныгyp, sранajла kidим тузы volгондо, Petja ого келди. Kalgансы кyндерде еки-yc тын уктаваган, oncoзынаң çаан ващсы inzener, kуга-

¹⁾ Dinamit—çаан ijде-кyкты busкуш neme, ol тарьга çyzундеш болор.

гър калган, мандајында терин агъыр, агър çовогон кер-
ту айтты:

— Онсовъскادا iş syrekej, көр пolor. Bir kezек өјине
slerdi Ganovskij gidravlikka¹⁾ işteer ettim. Варър işle тапъ-
зъгар...

Ganovskij кара-suu, sujuk кара сиви [vytken, eki çанъ
kadalgak кара ters kajalar, şындъ төмөн агър çаткан суу-
дън, eki çаказън kyreelej turup, ажъ сууларъ korkъраганъ
ugulър, karalçыла агър çадылар. Çyzyn-çyкpур agазъ табыş-
танbas, ujkuda nemedi турганънаң yjгungan keberly boldъ.

Petja кара-suunън çуигънда kicinek agaştаң certip etken
varakta²⁾ çаткан. Ondo Ganovskij gidrovliceskij ustanovka-
нън izinde турган бригаданън işmekcileri çirme kizige çуuk
odulanър турган. Erten tura Petja, desjatnik³⁾ Ivanovla kozo
çыльmзу тамъраган çаашъ çаадырганса војънън işteer völyk çе-
rine варър keldi. Суу çарадында agaştu kajър çalmanga сьгала,
uzadaj kaskan kanavanън icile kuup vazър vardъ. Онъзъ
tört kilometr сөјиле le usъ, Ganovskij кара-suuga çedip 'tok-
toj vergen boldъ. Онън суу тьжъльşkan çarattарнаң tuura
kajъгър, еpcil koldън kycile aajlagандъј сувакънън тувиле
oktolър, kycin işke severler агър çатты.

Barакънън çанънда çуuk, agaş kajъrcaktardъ өtkyre суу
kyulep өдөле, Petja војън kajъзънънда кьрларъна тижвеј
өtkөdij, keen temir өөctөр төмөн oktolър турдъ. Başka ваş-
ka kezектерден kavъştъгър çazagan ol өөctөр çаръm kilo-
metr kirezi сөјyлyр, tuudън çajтамъна çedele vykke tyзyр,
ak çalanънън çajtam тувуне çedip турдъ.

Uragънаң көрөpde temir өөctөpден çаткан keberi туu-
даң tyзyre syrekej çаан кара temir çылап çыльр çаткан ke-
berly çатты.

Syrekej çаан окрънду суу өөctерле төмен oktolър
agarda, онън kycи, syrekej тьнър сьгат. Ondъј суудъ çerdin
toj balkaştu кьртъşka tavarta агьtkanda, tavарuu syrekej vus-
kuştu boldъ.

— Варър төмөн пуşканън (uj мьлтъктън) војън көрөл-
дөр!—деp desjatnik айтты.

Өөctиң usъ сьндazada uj мьлтъктън оозъна тyңеј boldъ.

¹⁾ Gidravlika—degeni алтын тамыр табылганда суунъ аттыгър, balkазън сеје çу-
пур, çerin çemirerine iştener, анылу маşına.

²⁾ Barak—işmekciler çadarъна agaştаң çаанada certip ol emeze plakalardan
etken tura.

³⁾ Desjatnik—сокъм işte ne le iş vaşkarar kizi

Өөстн ись сьндззздз иј мьлтктың оозьна тьнеј вольдъ.

Kara tulkulanьp kelgen temir өөс, устynen вектеле ча-
вылган иј мылтыктын оозындъј калың өөстү, сој казанга
kelip kirgen. Калың өөстү агаштан etken çazaldu гьсагла озын
туура, өгө вuра, төмөн-де бурultkanda, төрт çjujма волгон
көндөј сојдын өозь korkuшту вольp көрyнyp турат.

— Бу мантер¹⁾—деp desjatnik ajтть.

Çаан өөстен yс ажь вольp ськан өөстер казьыла војь-
пын устynen kelip kirgen турдъ. Төрт çаан иј мылтык аккан
сууньн еки çанында çajтам çаландарьпын казьла вулундарьп
aldьнаң вашка шыкар алгандъј вольp, Петjага көрyнyp
турдъ.

Suудь сакьp турдылар. Çаан idely, тегин тuzаланар кyctи
өјинде tudup аларга карулськтар yсyнци тынде selizip сакьp
турдылар. Карьј берген Filатыс вулуттар турган tenerini ача-
гьp көрyп, сылу сьвардъ сыттар, вyдymcyly ларту сөзин ajтть:

— Вyкyнделе кьjалта çок волор!

Tyrgedeј çуулган texniceskij совещаниje-çуун өtkyрди-
лер. Mergen işке вelen деп kezек zvenolor raport верди.

— Moniterlordьн çazаль вelen—сакьp туривьс!-деp mo-
niterşcikter²⁾ ajтть.

— Tривалардъ pьзулар көргөн; тере төзөктөри ordьнда,
suu туура акрагадъј аajлу,—деp вiryузи ajтть.

Altьn tudar ваşgerttin³⁾ вeleni керегинде улустар ајдыр
турдылар. Çе Петjа оның etken аajьп vilbeј турган.

— Көр, пөкөр,—çастьрва, bis programa ucун tartьзыр
туривьс!-деp desjatnik çакьp турдъ.

— Altьндъ канца kirezi tapsьн деп, gosudarstvo biske
zadanije берген. Onojдо ok Ganovskij кара-suуда gidravli-
ka војьпын zadanijazьн вaza aldь.

— Zadanije кату,—деp desjatnik Петjага ajтть.—Suудьн
çаань көр le volзо, еки недеle турар. Onoң соңдо суu тар-
тыр ijze, gidravlika кyске çetire işтевеј тегин турар волор.
Çааштар та вольp, та çок,—kizi vilbes турu! Oның керегинде,
кyс өјгө izenbeј, бу çaskь еки nedeleniң туркуньна zada-
nijаньн 20% biske вyдyгyp салар керек. Pir кандъј узак
çazaldu вольp оодьльp yrelze, вистин де bargаньвьс ol vo-
lor! Казьла cas волгонь cotto турup çat!

1) Maniter—суунь сьгара аттыгьp, syрекеј çаан idely edip турар анылу çazaldu машина.

2) Moniterşcikter—деp суu аттыгьp турган, анылу çazaldu машнадa işтеp турган işmecini орыс tilile adap çat.

3) Ваşgart—деgeni çуулган altьn tudарьна анылар etken toskuуш.

Barakтын көзнөгинин кижинде улустың тавызы угулды. Кызарып барган сызи көрүнүп, комсомол Алеша баракка кирди.

— Ivanov суу келип чат!—деп тың кыжгырып иже, сыгыре берди.

— А-а!—деп айдала десјатник көрөрдө-кууни вудымсылу, санаазы амыр, же ичинде сосыныр туруп келди.

— Baralyk!

— Tartyş baştaldy.

Petja ең чаан монитердын чапында турды. Өөктөрдө суу сорлоп агып, казандардын ичинде аражынап паркырап турды. Та кемде темирле сој немени токроктогоньнап тавызы сышта чапылапыр, сој шынырап турды.

Плащ тонду, узун конькту сорок кижип алган, салбак чапынду монитершик көзыргеже—монитердын чаан гьсагына¹⁾—чөлөніп алган турды. Сууды возотколукто болзо, сууды вөлуј улеер крандардын чапында шакрырашылар турдылар.

— Keldi!—деп өрөтинен кыжы сыкты.

— Keldi le!—деп сыуугында турган ишмекци кыжырала, кранды вурь тура берди.

Erezinnin алтынап суудың мөңүн өңдү сасынтызы вурлар сыкты. Өөктер кинистер кылезе вердилер. Монитерлордын узун тамак өөтөринен кыци ујанзу суу төгыле берди.

Kara сој аң тындана берди. Icile суу салырап, партылар турган монитер, көвукту сууды сыгара сасыр, кенеткеле сырекеј тавышту ијткин виле, сој өсінен иур сынду, туга кеверлеј, суу сырекеј тың сакрып вьла адыр ијди. Барыкы өңдү тес, валькаш, корум, чаан волчок теңистер ваза кар онсо војь альзыр, кара çer казылыр, кыркуреј берди.

Burlap сыгыр турган сууның ијдезинен монитер silkinip, тылар турды. Окрып ворлу суу куулер, топ валькаштын чапынтыларын сасылта согып, çerди сыра теер, кара сызаныны өрө сасыр, калчырып турды. Суудың окрыны çerде турган, иур көр putka çerде ташка тижерде, онызы кара мекиктиј калып, саккала tal-тавышла сан төмөн toolono берди.

Petja сырекеј сыгынгенине ајткан ермеги чапысла,—Таадыра салы!—деп ајтканы болды.

¹⁾ Гьсаг—неке масинаны агы-вері вуруп, вазкарат тутканы орустар гьсаг деп адыр чат.

Suu kədyrylyp, srañaj vijik əjine çetti. Ganovskijdən kara-suuzynın kədyrylgeni tös oodu volgon stannın çolın vıur saldı. İş sьdalyña kajnar turdı.

Војь вољььр zavotko çetirgen kerosin kanca kirely kerekty volьр турғаньн, Petja çaңla oңdodı.

Tynile tañ azьra monitorдың саркьн тавьзь çьзьrap turdı. Tozulu suuda көр кивометр valkaştu kumak çunıьр, altьн каар toktodьр çatkan vaşgerttьн ezigi təmөн vaгьр çattьlar.

Tañ çarьjla vererde, əskə smena (solu) kelip, tynile suuga сəнур kaltьragan ulustь selip, ordьna turar voldı. Bir de minuttь tegin ətkyrerge volvos; nenin ucun deze altьн тавьларьна onьзь kamaalu volьр turdı. Bygyngi kyn ancadala çedimdy vologь sakььр turdı.

Monitorlor vyktiң artьgьnca srañaj vaj çerine çedip kelgen turdьlar. Aңьlu çerden kicinikle kezek çer çьra çidirip ijze, programmanьн көр çarьmь vudyp kalar edi. Kerek aylanvas dep bir de kizi sanavadı.

Petja vaгьр keregin onco көрөлө, çaңla çaңьр kelele, varaktьң çaңьnda turdı. İştelgen işter oncozь onoң ile көгynyp turdı.

Monitorlordьң kaza çunup salgan suudьң tyvi kara kazandьj volo verdi. Onьzьna көvyktelgen sarь өndy suu саркьndalьр, aгьр turdı. Suudьң okpьndu ezikten kirgendij acьр salgan aгаş kolgoktar ortozьna ucup turgandьj kirip turdьlar. Kolgoktar suudь ogoş sajьla çava bir aajьla vaştandьгьр, oncozь çaңьs komdьj ooktolьр, agar suu edip turat. Onьzьnьң tyvi teezik oьjktar çamagan, temir kalaj tözöky. Kalajдың ystynce kımagь, ogoş sajь altьнь aгьр vraadat, uur sөöky altьн oьjktar təmөн tyzyp, vu ondьj vudyly çepseldin tyvune çuulьр çadat. Vaşgerd degeni ol volor.

— Sen kajttьң Ivanov?—dep сьrajь кивььр vaгьр kelgen desjatnikti Petja көрөлө kajkar: bir le çaan kerek сьkan turь dep vodop suradı.

— İş uzykteldi!—dep uncigala, oozьnda soruulьн тьльda tiştənip ijdi,—toң çerge tavardьs, toң do volzo en syrekej—monitorдың kyci çetpej turь, cat la volvodьььs! Molçolu programma vytpes turь!—dep tizin ətkyre kimirendi.

Ekilezi monitor çaar çygyre verdiler.

Kezek çeri ortozь tєstєjgєn, tєvє ucьnьn karьn salkьn ucurup salar çerdin aldьnda suulardan cьktalğan çer kalьn volgon ucun, ol kezek çer uzun kьştьn turkunьna syrekej tereң tonđь, tala cojdьj taşla, altьn çadar çerdin artьgьnca vєlygin vektєp salğan voldь.

Taştu çavunь monitor kazьrlanьp, suuga soktьrьp turđь, çє ton çer kanajьpta aldьratatanь çok çattь.

Ulustar cьrajlarь çьmьrajьp soogon turđьlar. Petja olordьn sagьzьnьn aajьn vodop saldь. Bu sakьlta sьnьk cьkanьnan çaman krezi turđь. Sьnьktь çazaar evi var, mьnь deze gidravlika ijdeziniн vaalu kycun temeј yrep çadar voldь. Suunьn tєs ijdeļy volor єј tєrt konokton єtkyre turvas aajlu voldь.

— Mьndьj volgondo ne edeten? dep Petja kьjgьrdь.

— Çє neni eder? Onь dinamitla çara soktьrar kerek. Dinamit kerek volor, onđьj neme deze biste çok—dep desjatnik uşkyrup ajttь.

Çalvak doskonь kolьnaң kan cьkanca çudurugьla sogo-lo kьjgьrdь:

— Dinamit kereginde men undup salgam, єјine veleter alvagam. Programmanь vastrazьn uzykteltip saldьm!

Ulustьn cьrajlarь çьmьrajьp, unciguşpaj turđьlar.

Ajdarda Petja tap edip turala, yngyr ajttь:

— Dinamit çok, onь ekeler arga var!

— Ekelip volbos! Tєmєn єzєktє suu, kaja taştarda emdi єtkєdij çol çok!—dep desjatnik vazьn çajkar ajttь.

— Onoң єskє çol çok-pa?

— Bar ok volor. Karala çanьs syrekej kalaptu çer edi, єtkєn çajda ol çolla varar dep, eki kizi єlgєn edi,—dep karьj vergen Filatьc араajьnaң cєјє ermektendi.

— Men dinamitka varatam!—dep Petja katu sananьp ajttь.

— Sen varatan volzon, єl єјide sen kelerine çetire bis uuldarla kozo mєnky toştongon çerdeң dinamit sugarьna bir konca ytter edip salarьvьs.—Bu işti vula kynnen ala iştin kijninde vaštaarьvьs,—dep kenetkele yngyr tamagьla komsomol Aleşa ajttь.

— Çє mende, kargan kizi tegin, oturarga volbos, men bu uulcakla kozo varatam, ol çoldь vilbes ijne—dep kargan Filatьc karuzьna ajttь.

II. Kөckө көрегінде.

Teren kar сьгьмдьнарда çорьксьлар тьнде сьгьр vastь. Canalarь çenil сьльр турдь. Çoldьң tal ortozьnan artьгьнса турген өтtiler. Onoң aгь oozь gidravlikala vaštada турган stan-oduudьң ortozьnda çatкан çaan акть tuura kecken bel turдь.

— Şak onьla azatan volzovьs!—ter Filatьc ajttь.—Onoң aгьзь ajьlga çetkendij volor edi, çolьda çuuk.—Makalu volor.

Çe azu syreen kyc volgon. Suunьң on çaradь сьльм кара таş volgon. Olordьң vraatкан çolьnda sol çanьnda vijik kьr turдь, kьrdьң vazь ucalьp kelele ськьrdьj çaltьrap, vazьnda karlu turдь.

— Çьldьs altьna çetken mөnkь. Bis ekyge, uul, vajla kajda-kajda karga vьlcьdarьvьs, enmekter сьgarga kelizer volor!—der Filatьc çarttar ajttь.—Emdigi өj mөnkь көckөлөрине sranajla çaman tuzь volьp çat.

Kardьң kure taştar kararьp çattь, vaza bir канса vөlyk casьңь çatкан aғаştar көryndi.

— Kөckөл!—der Petja kajkar ezine aьndь.

— Ee, ol көrzөң onьң сьңьлар şaktajla, suunь vиur salganь.

Сьндала vьkle aгьр çadar suu ordьna karla suula valkaş kolьşkan sur өndь neme сьльр çattь. Onьla kozo toorto çadьktar aңdanьp, çele degen сiviler, çaan çalvak taştar kьzylyzyp çattь.

— Barьp ta өtpөs, çortьp ta volvos turь, mөnkь tasкьl өrө vas, өvөgen!—der Petja şuyndi.

Ozodon aңсь volgon, altьn vedrerine, vьtken çazьna көpti көrgөң Filatьc kьrt kardan çarmanьp сьgala, çanьsla сьгьгьр saldь:

— Bisti mьnьla tudьp alvasьң, өdөribis!

Ustynen enkejip kalган çaan көrtьk mөnkь kardь көrөлө, араaj ermektenip ajttь:

— Ылса вазыр ийбезин, уул, мее өлымниң казыыда алан-
сы çok, туней, çe сен өлзөн аси вolor.

Uncuğuşpaj, mender vазыр vraadadyлар. Kyn izigelekte erteden veldi азарга mender, каршуун vastылар. Neden de belen volьp kynnin izy cogьnan ulam көckө tyzeten.

Azudьn voьь orto, kajьr toştьn cicke çigile өrө aldьra cьkan teke çolьna çetken soondo, Petjanьn çyregi sooj tyşti. Tөmөн çaьnda typ çok ucar, onьzn тuj tuman aьp salgan voldь. Baskan vit aьt cьk karacьk turdь. Sokudьn vазьnda mөnkь karь otko kujgendij, кuu кьзы volьp mьzьdap turdь. Kyn cьgьp klattь.

Toştu çolь өdөрге tapcь voldь. Bir çaьnda enkejьp çat-kan, typ çok ucar, bir çaьnda çavьla enkejip kalgan syre-kej çaan көrtük kar.

Kөpөөş kardьn çavьlylu aldьna kirele Petja cьlt ede cocьndь, çe turguza oңdonolo çemirilip, kyp ederi belen, çaan көrtükterdi tavарbaska ceberlep encejip aьp vraattь.

— Bir de sөs ajtpa, tavьştan ulam kyp edip tyzeride maat çok—dep Filatьc ozolop Petjaga şьmranьp ajttь.

Өвөгөн aldьnan vaştap varьp turdь. Kar çava çaar salgan orьk çollo baskanь tavьş çok, cьmzak voldь. Çyreginin tevyzi samadar, тыrlazьp, көstөринин одь mьzьлар, tumaarьp, izemcily tepkedij toştь açьktар, çaltanvaj vazar çerdi pьzuu-лар, oncozn ачаарьp, vазьp vraattылар.

Jantar taştıj sarı kыr artыnың җалбак тамыгын кесире алтар
враадыла, Петја таякыды. Бір ле көс җымар өјінде усар төмөн
җылыр враадала, тыйкылыр, җеменір өгө ајланала, азуның җал-
бак терсеңине сьгыр алды.

Изы терин арланыр, сьдыгыныр, отьгыр җапыс ла:

— Ух!—деп ајткань угулды.

Төмөн өзөктө станның-оодулардың оды, тураларының
җавуулары, тындыктерден тыдуні бурлаган көрүнір җатты. Тузе-
тен тызууды җадаај ерты болгон.

— Слер җуулыр варган улустар!—деп Петјаның кийисыны
угур отурала заводтың управлјауҗсји Корьтов калҗууыр ајтты.

— Ондьда волзо кылыктерле, возокој кылыктер!

Петјаның келгенін ваҗкакиисыны ордьна тураасы Вума-
гов өскө куйнды уткуп көргөн отьрды. җука выткен ердин
җымраныр, екі көзиле Петјаның кадај өгымдер, арвар турды:

— Слер ондо ишти узыктелтип җадыгар! Војьгардың җал-
вы ізигерле программань узыр салдыгар! Слердин десјатни-
гер җаргаа кирер! Слерге динамит вербезим! Онь җетирер деп
мен вытреј турим. җолдо враадала канды җеткер ськса, слер-
дин керегеердин кариу виске ок тызер.

Бу сөстер Петјаның устыне соок суу ургандь болды. Ордь
җокко akka бурулагань, отло өртөгөн кирели болды.

— Ондө не бурі вар?—деп ваҗтань инзенир Петјаның
көгыр турьзыр ајтты:

— Војьмның кариума buskuş dinamitti олорго верип турим.

Гановский гидравликлада кыс альнвај җаткандарь керегин-
де Петја-ла Филатьс standa kleedip, җолој көргөн җыразын,
коркушту җорыгын standa улустар онсозь тургуза ла биліп сал-
дылар. Таскы мөңкуні азыр келгенине көр ulus вытреј турдылар.

Buskuş dinamitu кайырактарын колго альр турала, җанар-
да азатан азуу Петјаның санаазына кирди. Артыксылу кунук-
суузы ичине толо верди. Устыне еңкејип калган коркушту мөң-
кы көртыкти сананваска кичеензе де, канайыр та ајрылас,
катар ојто езине кирізіп турар болды.

Ичінде ammonal¹⁾ деген buskuş немелу кайырактар Петја-
ның іјнінде таарда. Тегериктер тырген от камьстан җнур, бір
кічинек кайырақ капсул'дар Филатьстың җыгунде. Кун сьгар
ськрас өјінде туудың вазына җедерге водоҗтыгыр, таң карас-
кызыла вазыр іјдилер.

¹⁾ Ammonal—химія аайына җазарган җаан іјде-кысты тарьды buskuş неме.

Унцигъş çогънаң баскылар турдь.

Sagъşta амыр çок. Ојто варатан çол ваşкызынаң каяы, кеceзинең коркушту. Арказында өлымды çук. Çе nede volzo, оны çetireteni кыјалта çок керекты volgon.

Tuудуң вазындагы çаан карлу тepsен бу ла çат. Кеceги келген иcтери ол çат. Ekilezi сыгышка тынастагылар, тыстанарга отыра verdiler.

Кеceги ле аајыла кырдың edeginen aru таңдак көдырылып сыкты. Олымтик тымыкта çапы кун ваşталды.

— Volзын, volвозын—bazar ok керек!

— Bazаль, çala sook volды—dep ајдала Petja kaktанды.

Каяы кыгының ucuna cike тышкен асык ковыла тызыр алдылар.

Çе тапыş сууру каяы тоş бу турь. Tereң ојктың тыр çок oрозы ол çат. Olor каяы тоşты eвирip браадала, sраңај кардың çарыгыла өtkyştin војы орто удыра келген eки çумга таварыштылар... Eки çапына eки çум talганды тyра verdiler. Kөс çumar өјince volводь, eки çумма ојк çаар калыдылар, тургуза onon tuура алыр, каяа çаар oјлоды, onon мантар, усунци алган kalgансы çоыла каяы тоşтың кыгына калы сыгыр, еңкејip kалган кyртык кардың алды çаар вастаныр, алыстана verdiler.

Bu oncoзы Petja бир сөс ајtkalak ортозында өдө verdi. Filатыс ла yzeri удур tedir көстөзөлө тургылар, сырекеј коркыганнаң каяра таşталды. Каяы тоşтың кыгы алыста ојлыр кyркyрегениниң тавызы сыкты. Кардың буузы булутты volыр ојкта бурлар турдь. Temir çolla брааткан канса çys toolu poeztардың тавызынды, кyркyреген тавыş туудың вазында сыкты, çаан çалманның кары кымыктајла, булут сылар бурлаган, төмөн алдыра сылыр, tereң ојктың тыв çок oрозы çаар браатты.

Tyrcele oncoзы кyулеzip өдөле, urak төмөн өзөктөн сызыраган тавызы çапыланыр сыкты. Тымыј verdi. Onың алдында kak ајас теңери ak туманла vororo vektele verdi.

— Tyrybe sen?—dep Filатыс kulагына шымынды.

— Tyry!—dep војына bildirbezinen Petja ајдала турь keldi.

— Çummаларга çакшы volзын,—кардың çetкерin војына алдылар, yrgylçige ezen çyрzinder!—dep өвөгөн коркoпынаң алтыраган yнды ермектенip турдь.

— Ol çetкер biske bytken bedi?

— Biske, uulьm, biske çepsegen! Çummalar kajanьң kь-
гьla manьarda, olordьң ojlogonьnan kar kьjmьktagan. Ol-
ordon ozo bis bargan volzovьs, biske kyylep tyzer edi...

III. Mergen iş.

Gidravlika maj ajdьң vojьna çetre çaskь suu tartьlgan-
ca, monitorlordьң kyci ujadaganca iştep turdь. Çungan al-
tьndь çuup alar tuşta Petja bir kancazьn kozo turup көry-
zyp çyrgen. Toskuuşтьn kalaj temirlerin көdyryp, kajmьk
baalu altьndь çamdu la çuup, uur cokcolor edip, altьndь
çuugan toozьna tapkan çözөөнi beskelegen saьn, beskelep
alğan toozьna, ulustьn cьrajlarь serip, çaranьp turdь.

Çaj çetti. Ganovskij kara-suuda vaza eder iş çok voldь.

Petjanь vaştada turgan ooduga aldьrьp aldьlar.

Tөmөн, oodunьң çanьnda agaştar çazarьp byrlene ver-
di, ol tuularda deze ças kelerin udadьp turdь.

Petja emdi kajьr korumdu Tивунньң edeginde kicinek
turacakta çadьp, kajьlvagan karlarь vazьnda çaltьrazьp, çьl-
dьska çeder kajьrlar dep, taskьl tajga vyk kecire көrynyp
turdь. Petjanьң vaştapкь пөкөri mergenci komsomol Aleşa
voldь, екincizi deze Orlik¹⁾ volьp turdь. Опьzьn мунур ulala
Petja көр katar аньlu çerinde iştelip turgan işti көryp, çör-
тьp çyreten, вөкө vudyuly omok ker at voldь. Усунци пө-
көrij sraңaj solьn, adь „Mişka“. Petija опь, sagьşta da çok,
tegin tabaьzьp tapkan. Bir katar kьrдаң tyzyp klaadala
kөrze, аңcьlar kara cactu, kyren cьrajlu, bir kezек şor ulus,
bir çaştu volgon aju çedingen vraatkan. Petja çava çortьp
kelerde, olor ajttь:

— Bu ajudь stanga sadarga sanaganьvьs, alvaj saldьlar.
Bogo turguza adalь dep turьvьs,—dediler.

Balvajgan vudyşty Mişka korkuştu konogьn vodonvoj
sagьşta virde kilyu çok, çoldьң çanьnda төneşti kodororgo
alvadanьp turdь.

¹⁾ Orlik—degeni Petjanьn adьnьң orus colo adь.

Petja volgonьpь sananьpь otьrdь, kece algan al akcazь karmannьda çatkan.

Оньд kijninde suragan vaazьn, Petja orlorgo alьp verdi. Ordьna mikanь aldь. Anajьpь ycuncьi nekьr tavьlgan.

IV. Бгьs.

Tamьrlu altьn bedrejten i zavodto itep turgan ulustarga teki aan tavьtu vlaatu ermek voldь. Bir kezegi anь itin keregine syrekej kiler, turuzьp, оньд aajlanvaj kalgannьna acuurkanьp, aajlu vytkenine sygunyzip turdьlar.

Baza ьskьlьri teskeri algan, „vu i temeж, tuzazь ok, aan cьgьmdu, altьndь kumaktan unьp iteјten tьs ike cartьktu“ dep vodop turdьlar.

Kicinek artel'dinь brigadirь, ozodoң zavod izine turgan, neme toovos, kyrkek kььktu kizi Sekmasov, voјьnnьd arte-

line at alarga vardь. Artel'din izine at çaan volьшту volor edi. Çe ol orto tuş volьp altьn bedreeci otrijad çazap turgan boldь, voş attardьn oncozьn otrjatka ylep salgan boldь. Sekmasovka at çedişpej kaldь.

Асыган арваган Секмасов воьпньн izine çапьp kelip çatsa, çoloj Orlig degen adьn mingen Petja амьрнаң çortьp klatkan tuştadь.

— Çe мьндьj!—Kemge keregi çokto volzo, ogo at ven!—Çajdьn turkуньньна мьндьj neme çortьp çyryp, øjdi øtkyret, onьzь tep tegin, onьzь çart!

Petjaga onojdo ajtrapdь, onьn ezen suraganьna uncukradь, tykyrele voьпньн oduuna kirip vardь. Ortozь çuunak, çапьnda tongo systyre vargan, ici cьktu kьp boldь. Erte bir øjinde akkan suunьn aldь altьnda kumak vytken emtir, emdi onьzь altьn vytpes, ar çyzyn balkaştu, kumak ystynen komur salganь kalьn çattь. Altьndu kumaktь cьgarьp alar ucьn, çerdin altьna kuj aajlu kazьp kireрге kerek volьp turdь.

Kireten ezigi çавьs boldь. Sekmasov eңcejip альp, kar-madar, balkazьn vacьldadьp vazьp vraattь. Ustynе tuşken tamcьlar çakazьnaң kirerde ickejenip, çurundap vraattь. Aldьnda sarь çьldьs cьlap, elbenдеp svecinnin odьcagь көryndi şak ol ortodo ištenip turgan emtir. Sekmasov kazьp çatkan çerge çedele, ylyun vydyryp salgan zavoјciktin kajlozьn альp, ištenip tura verdi.

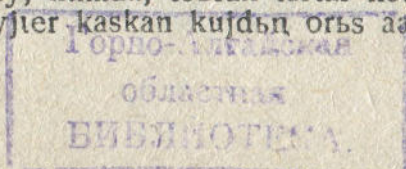
Şaxterdьn yrengen kolьnda tutkan kajlozь toj balkaştь udatpuj aajlap turdь. Sekmasov kycin severlep, kajlola çemirerde çerdin çьmzagьn taldap çemiret, kumaktь altьnaң epter çulkumdaj ezele, ystynde kalьn balkazьn voјь çemirgedij edip, astamdap iştep turdь.

Kaskan kumaktь tartьp turgan atkadçik¹⁾ temir kyregi şalьrap, taştu balkaştь çuup, tackazьna²⁾ salьp alala, onco voјь mьkcьlp, cirep tackazьn ezik çaar ijdiп çattь. Tөzөгөн çarcalardьn ystyle iştmeçi tackazьn karaңj şaxtadan³⁾ kynnin çarьgьna альp cьgьp, kalьrada sьn төмөн ajь suuga çettirip turdь. Mьnda kazьp algan kumaktь çunatan apparat turgan. Bir ucьn cala çавьzada salgan, agaş toskuurga ekelgen val-

1) Otkatçik—altьndu taştь, tovraktь çапьs tegelekty avracakka urup vaştu çerge tartar kizl.

2) Tacka—çапьs tegelikty, kumak, tovrak tartar kol avracak,

3) Şaxta—çerdin altьla yjter kaskan kujdьn onьs aadь.

kaşť urup salar, zolovtorla la agьskan suu, udatpaj salgan balkaşť çunьp turdь. Eki emegen kizi, uzun tьrmuştular toskurdьn eki çanьna turup, çunьlp çatkan kumaktь kyuzep, andandьrьp turdьlar. Kumaktь suu agьza verip turat, uur altьn deze toskurdьn tyvynde tьzөгөн kalajdьn oььktarь tьmөн tyzyp, artьp turdь. Baştap kelgen tackanь eecide ekin-cizi keler, onь eecide ycunci tacka keler, anajьp uzun tyştin turkynьna, tyn kirgence vykti karanьj vөktөгөнce işte-gilep turat.

Kacan la kuvometr kumaktь artel kanca kirezi көp çunza, tarkan altьn ondьj ok көp volьp turat, arteldin iştep algan izinin vaazь vaza ol kirezi çaan volьp turat.

At taap algan volzo iş karşagaj çьlar edi, işteп tavarь kozьlar edi.

At tavarь aaj volvoj kalganь Sekmasovtь vulgandьrdь, çe iştegen iş sagьzьn tokunattь. Attaң ulam tamьrlu altьn-nyң vedryuline acьnganь ebeşteң serip vraattь. Altьn ved-reecinің çaantajьn çanьnca, çyregi көdyryleteni vaştalьp turdь.

— Ее, ви! Вула саръ вайкаштъ савајън,—вудузи ен çа-
раш!—Емезе ви орто ви көк таштън çаньна... Кенетийн соң
алтън! Војъ вайкашка çукрај кирп турат.

Алтънның изине турган завојщиктердин саръзына соң алтън
керегинде сананвас кизи бар емеш-пе?

Аразында алтънның кумагында оогош уземе алтънның
ортозына çаан волсок алтън тавыльр çат. Канса ла çаан волзо,
онън тавыларъ, анса ок кус, ас волор неме. Касан бирде,
beskezi ииг волгон, соң алтън тавыльр ок турган.

Онън усун Секмасов, кунуң кунге кивометрлу кумакты
казыр çуруп, артелдин иштеп таварън çаанадыр, Секмасовтың
војъна онъзына көрө көр тавар, көр аш курсак берер, онон
вашка текши район мактылу волър турарына таваразатан ыгысты
саръзында тудуш сананьр çурди.

Таштън устынде çытыркај неме көрүнгенде казарън ток-
тодыр, кајлозын салып сvecizin çаньна çуиктада тартып алып, ачы-
ктар көрүп, мекелеткенин билеле маңдајъ çуурыльр, көрүп турат.
Nemede çok tegin, кызыл сай волър, суунън тамсызъ çалтырап
çadat.

Кенетийн кајлозы, ташка тың шыңырт едип кајра таştалды.

— Мында вазан немези вольды!—Алтън волвозон? Ишти
тутадыр, турар шилте таңма еди!

Çerdi kalajlap kazala sarъmzak ondu çараş таş çатканьн
көрдү. Завојдон сыгара ыркап ижеин деп казыр көрзө, онојър
волотонь çок емитир, тазы каскан завојның вазына кусстра
ортотык ол çаньна кеçкен, сөјвөјте сокон таştарды өдө берген
çатты. Кајлозыла сарты, от вурт еде çарыгы сасыльр вурды,
Секмасов онъзын сvecini çава екилип көрзө, сичке алтън вь-
зырлу кvартс таş емитир.

Rudanън тамырь деп тургуза водор алды. Сананьр, отура
тызеде сырајъ карара соор вурды, ортодо кизи çок, откатчык
саадар калган вольды. Секмасов çаткан кајлозын алала, кене-
тийн вурт едип тавылган тамырды көмүр тура берди.

— Тамырды тынаң таар алзан вазан војының тојына
таварың! Војлоръ ведреер деп менде ортозына сыруп ижерлер,
војлоръ deze керегин вудыретен çок! Тамыр ведреп турулар.
Вазан икалалар емитир! Çе тамыр бар вольды, анайтса казы кирели
узакка турузор ол. Nedele, çе еки волзын, онон вазан отыгыш,
аксазын канса кирели урегилер туру. Мында тамырлу алтън
волотонь çок. Анайтканда ви тамырды çаңы мен билейн—
деп Секмасов арвана кимиренип отурды.

Sekmasov onđy kыльгып çoldu dep тып izengen sana-
alı voldь. Tuvunda ozo sakta altьndu тамыр vedregenin ol
aldьnda çaan ulustаң ugup çyrgen.

— Bisten tenekte emes edi. Em vi kandьj la emcek—
valdar...—dep Orlogin mingence Petja aldьnda turganь kana-
jьp ta sagьzьna evelip,—ulus, onđy da volzo neme таар
alvagan dep Sekmasov arvандь.

Тавылган çetkerly nemeni рьзуулар вөктөр salala, neme
vilbegen aajlu, kajlozьп алып іştendi. Emdi onьп ортозь амыр
çadar. Oo vir de kizi kelbes, artel' izine capтьk etpes. Enirde
varakka Filatьc өвөгөн keldi.

Petja өвөгөндi surak kepty көстөр турдь.

— Мьндьj иульм—dep Filatьc çartтар аждьp отьрдь.—

Ozo sakta vi vistin Tuvunda altьп vedregenin ukan vedin?
Menin adam onьп kuucьndajтан volgon. Baška talalardьң ka-
pitalistарьнаң kelgen, kandьj da frantsuz inzenerler ondo
iştegender. Bir çьl kirezi kaskьлар çyrele, kenetijin çok volьp
vargandar. Neme tapkan, та çok—onьzьп кемде vilgeni çok.
Onđy volgondo Tuvunda aralaj vaj тамьrлу altьп var, olok
ermektezip çyreten volgon. Fabrikada olordьң маşьnada etken-

deri tegindy emes vol'p çat. Bu kynnen nedele kirely ozo men Stepan'ska çol'k't'm, ol övögön tan'ş, alt'ın vedryyline vytken kizi, çaz'na alt'ın'n'ın izine taskap kalgan edi. Bu çuuktan veri on'ın keregi aajlanvaj vard'ı: çeeni oorg'p çaad'ı'ı, u'ın aju çip sald'ı, oo yzeri iştenip turgan çeriniç alt'ın' tygenip ok bargan, neme taap vol'voj turu. Ol lo vol'd'ı! Çe menin köryp, temdekter salgan kara suucak var volgon. İştener izi çenil, kargan kiziniç izine alt'ın' tur'zar. Stepan'ska men on'ı kuuc'ndap verdim. Övögön syugyngen, mee orol'p vaz'p çyret, körzöm sag'z'z' am'ra'vaj tur'ı.

— Çarad'ı!—Çiit, karuun see çetiredim!—dejle kaj'rcag'naç vu pland'ı al'p verdi.

— Al—dep ajtt'ı. Tuvunda frantsustar alt'ın tam'ır tapkan'ın men çat vilerim. Men çit tuz'mda olorgo iştengen edim, olord'ın eç çaan inzenerinde çyrdim. Şak vu caaz'ınd'ı onon uurdap ald'ım, ol vu pland'ı iştep turgan'ın und'p salarda, men on'ı alala korumga sug'p salgan edim. Ol tuz'mda vedrylge frantsust'ın sag'ı ç'kan edi, arvan'z'z'da syreen volgon, çe pland'ı taap vol'vod'ı. Pland'ı men frantsuzka karşu sanap algan edim, ne kerek deze ol visti ijtten ar'ı vodop tutkan, on'ın kijinde ol pland'ı men syreen kerekty çaz'ıttu da plan volgon dep ukt'ım. Onon veri, onojtolo ol mende çatkan. Emdi köryp turzam Tuvun tuun'ı vaza kelip an'ar'p tura verdi. Çe alt'ın tam'ırd'ı kapitalistar tapkanda, men on'ı vo'ım'n'ın uluz'mnaç nezın çaz'ı'p turaj'ın?

— Mee tut Filat'ıç! Uyrogenen viler kizee m'ın'ı tav'ş't'ı'p ver, vistiç gosudarstvogo tuzaz'ın ol çetirzin!—dep ajtt'ı

— Sen, Petkecek, uyrogenen uulcak edin, m'ın'ı al'p kör!—dep ajd'p turat.

Petja pland'ı aç'ktap, ujuktavaj tyndi yze ot'rala, planda alt'ın'n'ın razvetkaz'ın etken tajgan'ın kynet çan'ın çuragan emes dep, tajgan'ın arka çan'ın körgyzy'p turgan plan dep vilip ald'ı. Plan'ında çurap salgan şaxta la oo çava kelgen ştol'nja¹⁾ turgan, ştol'njan'ın uc'ında k'z'ı v'd'ıkla krestej temdek turgan'ın körölö, Petjan'ın çyregi ködyryly'p keldi.

— Ool—dep yndenip ijele—m'ınd'ı temdekerdi tegin turguspajtan!—dep ajtt'ı.

¹⁾ Ştolnja—degeni çerdi kadalgaktada tömön kaz'p tyşken oro.

Онън керегинде Петја ертен тура çortordo çyregи tyjмер, сьданвај отьрдь.

Туинън çаньнда онъ инзener Fedor Pavlovic сакьр турдь. Алеша оо не волгонън онсозын азындра куусьндар верди.

Koldozьр ezendezele, yngyr куусьндазьр çopteštiler. Şaxta turar çerdi kompas-la водор алала, vedryylge ваадьлар.

— Frantsustar ištengeni мьнаң алтон çы озо волгон деп водор турьм!—деп çолој враадьр инзener ермектеди. Bedryyl тuzunda тавьлар темдектери водольнда онсозы çьль-жьр турган ошкош, kaskan субактарь, orolorь, аçарьла çeнесле, өлөнле тuj видур калган. Çe терең kaskan şaxtalar вaza оо ошкош-ок ištengen немелер ordьnca турар ucurlu—dedi.

— Çe онды çerge канажьр кирер?—Онсозы çарьльр, çemirilip, көмылур калган волвој kajсьн,—деп kadalgaktu cedirgendi өдур çадьр, Алеша алаңтыган ajтть.

— Таар алзавьс—онон агь казыньр çederibis—деп Петја izendirip ajдьр турдь.

Кажьр çalmannън таşтарь тоолоньр, тыşkylep турдьлар, оогош корьмда сосьган çьландарь oktolьр, surtulдазыр çат-тьлар. Ondo olordьн ujazь волгон emtir.

Усьнда la туудьн вазьна сьгьр вадьлар.

— Арка çajтамьда ви,—деп инзener көргысти.

Онон төмөн тереңинде, çalvagь talajды çьş çатть. Туудьн edegинде одуудьн tyduni cike өгө сьгара согьр турдь.

— Онъзы Секмасовтьн arteli,—алтын çунур çадьлар—деп Алеша көрур тапьр ajтть.

Petja kylymzirenip kompozьн көрөлө—Çakşь!—dedi.

— Усylezi yc çara турала, бир аaj ваşтаньр, yzeri војьн көстөң çьльjтрај, kolво çаньс вазьр тыštiler. Şaxta çuukta volor kerek волгон. Çe мьндыј кара şьң çерде, онъ таар алзаң! Kazьr корьм таşтар, карсьj-tercij çьгьльр çаткан çадьктар вaza koju өскөн өлөң ickeri вазьр, алдын көрөгө arcамьктальр турдь.

— Северleneer! Мьнда vedryylge çyрген razvedkalar orolor казыр салган volor, ондыј orogo tyzer волzogor сөөгөрдө артрьј калар!—деп инзener kekedy çakarи edip ajтть.

Tal тыş kirezindele izyге вазьр çyрген vedryucilder кycи сьгьр, тыştанар dezip турганca, Алешаньн sygyngen кь-гьзы ugulьр ськть.

— Тартьм, таартьм! Beri keliger!

Тартым, тартым! бериг келиер!

Bijik kajanьn altьnda koju korvolordьn ortozьnda, kara oьk kuj җattь. Onьn җaньnda Aleša turьp, kolьla umdap, vojo җaar kьсьгьp turдь. Ғыгьгьp kelele, Petja tyzyre kьrdi... Eski җada kalgan kazьntь suu algьštьj keberly җaxtanьn oozь onkojьp җattь. Cirik сьkтын җьдь сьгьp turдь. Tuurazьньn cirip kalgan toльktarь sargarьp, сьньk сөөktөrdij җeңistin altьnan kьlajьp җattьlar...

— Uraa!—dep ucylezi bir yndezip kьjгьrdьlar.

Tuudьn җazьдь асьльp turдь! Petja җaxta төмөн тағ тағ-taarda, tazь eki katar agaҗka тijele җalьrt edip suuga тыҗkeni ugьльp turдь.

— Emdi turguza мьнда eder neme җок, altьn kazar orogo, vajla kardьn suuzь tolgon oҗkoҗ; toltьra suulu vol-тьr,—dep Fedor Pavlovic temdekter ajttь.

Ѕtolnjanь vedreer dep tavьзьp aldьlar. Kөp orolьҗ җo-гьnan onь җaxtadan төртөн metr kirely төмөн сууньn җal-маньna kirgeninen таар aldьlar. Onon aгь җerдин altьla җol-дop, җaxtanьn orozьn tavarta bargan turдь. Ѕtolnjaga kirer ezigi agaҗla тuj өзyp, vektelip, җemтije җemirilip, vektelip kal-ган boldь, onьn өtkyҗ җольnan artkanь җarьmda metr өтpөс, tar асьk җattь. Ғе ви oьkka kireten kerek boldь. Onьn icin-де neme var? Ajsa volzo oncozь төгьlyp җemirilip kaldь. Cirip kalgan tazьldarga kicinek le neme тijze, kalandap tur-ган җавьltazь kyp le etkedij boldь. Ozogь җada kalgan җol-нjanь тirgizerge kirgen җaltanbastardь teertpek cilep җalvjata vaspaktap salgadyj boldь.

Baҗtap la Petja ermektendi:

— Nөkөrlөр, мьнда kres le temdekтеgeni — тамьr, Aleša, mege lampa ver — dedi.

Olor vararda kozo korvitovьj lampalar¹⁾ algandar.

Ѕtolnjaga kireteni syrekej kyc, kirer de volzo җaньs la kizi syrekej albandanza la vadьp kirgedij boldь.

Petja ozolop kirerge syrekej җytkyp, turarda, nөkөrlөri onьn kyynine salдыrdьlar.

— Kөр! Kerde-marda bydynbes, alantulu neme bildirze, turguzala ojto kajra сьk — dep inzener ajttь.

Ѕtolnjanьn oozьna kьstalьp kirerde kьska saptu, kurec kyrek le tuzalanar kerek boldь. Ystynen җemirilip тыҗken

¹⁾ Korvitovьj lampa—җerдин altьnda otolordө iteңgendo tezalanar җazaldu җa-гьkьҗ.

товрагып арутайла, Петја сирй берген еки чоон вакана тургань кәрди, ологь езигини устын шидер турган еmdir.

Bir kolьnda lampazьn tudunup, bir kolьnda temir kyrek tudunganca ыlgazaktap ыlarga kerek boldь.

Karackь vozogozьn otkoп tuшта, ыtolnjanьn тургуза ии vijiktej verdi, Петја төрт тамандар турала оныи kijninde есеје vazar krezi volo verdi.

ыtolnjanьn ыalmandarьnla potoloktorьn vektep ыazaganь togolok agьštardan salьp etken turдь. Ol agaštardьn vororo vortьp kalganь kuu kilindij ыaltьrap turдь. Kezek ыerlerinde agaštьn cirigeni savarda suksa, oзoги төмөн vadala kirip turдь. But altьnda kajьlvas toш ыьпыrttu ыальпыр ыattь. Ickerler varar altьnda volgondьrap nemeler ыetre var turдь. Ustьne көпкөре турган potoloktьn ыityyleri vyktelgeni syrдыk-kedij korkьшту boldь.

Се karvit lampaньn oдь ыarkьndalьp turat, ajbulu ыtolnjanьn vaalu ыazьdьn vilerge kyunzer, Петја alantьvaj иckeri ыьльp vraadat. On altam vazьnda оныи ыольn keze alьp ыemirilip tyшкен balkaш tujuktap saldь. Петја alvadanьp ыadьp, ыlgazaktap иckerledi. Kenetejin karvitkanьn араaj ыьrlagan tavьзьna kolьj tuurartьn karackь ыerden ыьrlagan tavьш uguльp ыattь. Lampazьn evre tartala Петја көрзө, воьпньн ыyzi алдында bir metrdaп aшpas kirezi ыerde volcojo tyrylyp kalgan kara ыьlan, vazь oгө kaпkajьp ketep ыatkan. Петја vurt ede kajra tartьndь. Се ыьlanda tagazьльp, uzun etkil erezin ciler kijninen ыyryze ыьldь, ыyzyп korvitkala vektenip, Петја mөr ыordon la mьkсьльp, karackь ыerden ыьгьp aldь. ыьlan ol ortozьnda ыьrlagan ыьльp, vidьньн ucьnda ыedip kelgen boldь. Се ol la tarьj temir kyrekle көs ыumarga ыetkelekte ыьlandь talortozьnaп yze savarda, eki yzygi ыuskimcily kojrondozьp ыada verdiler.

— Fu! Korkuganьmdь!—dep Петја, sook терin arcьпыр, ыьmгana ajttь.

ыьlandь aььktap көрөль, izy ыerde korkuшту ыaman ыaltьraaktu ыьlanьna uktaш, kaltar oostu, korondu ыьlan dep tanьdь! Bistin ыerde ol ыьlan ыaanьla, koronduula gadjuka dep ыьlan krezi vodolьp турган.

— Ondьjda volzo kirer kerek—dep Петја воьпн ыөpsindirip turдь.—Ajsa volzo vu ыilemirlerdin vytkyl ujazь volzo? Mendеш kerek ыok, оныи ordьna aчаарьp көрөр!—dep ыөптөndi. Kajsada ыlgazaktap ыьlatань kyc boldь! ыitegen agaštardьn

ortozynda kara çarýktar, oýýktar onyň sagyzyň vulgandygyr turdy. Ajsa volzo, ondo ysty orto kalyp ijerge ketep çatkan korondu çylan çatkanyň kem biler! Onoň arý ştol'nja vijik, bek çazaldu sraňaj kurgak volo vergeni, Petjaga kajkamcsýkta, sygyncilyde voldy. Onyň icinde çemirilip tujuktalganyň volgoj, vektegen şidyuleride çok voldy.

Onoň arý ştol'nja kaja taştyň özögene kirgenin Petja ondoddy, onyň izemcily bek volgonyň, sagyzynda caktýň-cakka, çemirilvegedij voldy.

Çerdin aldýnca çoldogon çoldy şiter çazajtan keregi çanysla balkazyň kuvyr volgonyňnan, velen çajradylar turar çerde, şidyu turguzatan.

— Çe emdi men ajuňyň voýýnanda korkubasym!—dep Petja katkýgyňyr ijdi.

Onoň arý vararda karvitkala çarýdyr, stenezin, potologyň aşýktar vraatty. Kýskýlym vozurlu granit taştar közine cokurlanyr vraatty. Olordy kecire bargan kara çarýk turdy. Mýnaň vazada öskezi kazajyr turý.

— Ana, vu kvarts taştyň tamýrý!

Onoň arý varýlagan ogoş tamýrlar arý veri kecişken turdy. Polla terendej stene le potolok ottyň çarýgyňa surkurar turgan çoon tamýrýyla kurcalgan turdy.

Sygyngenineniň tynarsýr, Petja ak kvartska lampazyň çava ekelip çarýdala, kýjgygyr ijdi. Taştyň syňgan çerinde arazy usuktyj cöjilgen, arazy ogoştoj vzybragan altýň çatty.

Ştolnjanyň toktogon usy ondo voldy.

V. Тавылта.

Ucilezi ştolnjanyň icinde vytkyl cas öjine turuştylar. Feodor Pavlovic usynda ozogy etken iştin aajyňnyň çartyňa çedip vilip aldy.

— Oncozy ile—dep ol, ajttý—Petja çilbily neme tapty, çe onyň vodop turganyla iştin oncozyň vudyryer neme emes voldy. Frantsustar eň ozo tamýrdy çerdin ystýneniň taap algan, ony eecip şaxtalap, çerdin terenine tyşkender! Şaxtanyň

kolodets orozь mьnda ʃuuk, stenedeñ raak emes. ʃartla tamьrdьñ vajьñ, ʃaxta olorgo kɵrgysken turь. Ajdarda olor ʃtolnja ederge umzantь. ʃarttap ajtsa ʃerdiñ alьyla varar ʃol ʃazaptь. Olor ʃarьm ʃys metr kirely varala tamьrga tuu-razьnañ kazьlp kirgen emtir. Onojdo ʃaantajьñ iʃtejten. Ne deze, rudanь ʃaxtadan ɵrɵ sьgara tartarь, ʃtolnjadan tacka-lar sьgararьnañ, udaanda, vaalu da voloton edi.

— Olor tamьrdь kecire vararda, kyuni syrekej ardak volgon volor.

Feodor Pavlovic ʃtolnjañ oñ ʃanьññ stenezin ʃarьdьp ijerde, ondo granit taʃtarga ʃava kañdap salgandьj alьndu tamьr agarьp turdь.

— Kɵryger,— dep ajdala Feodor Pavlovic karvitka ʃarьtkьzьñ arь veri virultup, ʃtolnjañ potologьñ la polьñ ʃarьdьp turdь.

— Kɵrup turugarva, temirdiñ ɵskɵ stenege, tamьrga usurazala srañaj ʃogьla bergenin.

Odoʃ ʃanьnda stenede sьndazala ʃanьs sarь balkaʃ vekter salgan, ʃarьlp virde kvarts ʃok turdь. Ondьjьñ Petja vaʃlap la sygyngen ajas volgoovgon!

— Kerek ondo lo turь, meniñ nekɵrlɵrim, bu orto vistin tapkan tamьrbьvьstь, ulustьñ ajdarьla, yze vazьp salgan. Kozьr taʃtar kara tuular vudyp turarda, kajьlgadьj nemeler, kajьlvagadьj nemeler ʃuuktaʃkanda, olordьñ ortodo ʃiginen ʃykle sьzьp ɵdyp turgan, onon ulam kvarts toktop turgadьj ʃeri ʃok volgon. Eves arь ʃanьnda ʃarьk keñip bargan turdь, onьzьnda tolo kvarts taʃ tolo vytken turь. Ol keñigen ʃarьk ʃaxta ʃaar ʃuuk, vodozo ʃartla vazada vektelgen volor. Onojьp vytkeni tamьr emes,—linza¹⁾ dejten neme voldь. Ruda-alьn mьnda srañaj as, frantsuztar bu izin taʃtaganь emdi ile ʃart voldь...

— ʃe kanajdar, Feodor Pavlovic! Bu stenede alьn tamьr var, onь kazьp sьgarьp alzavьs kajdar? dep Petja ʃepsinvej turьzьp turdь.

— Ozolo vaʃtap alьn mьnda srañaj as, onьñ kijninde bir eki metr varala sen ʃaxtaga usurazarьñ da magat ʃok. Icinde kolodets suudьñ cike tyvi orto tavararьzьñ onon ulam ne vologьñ sananzañ?

— Slerdiñ ajtkanьgar con! ʃaxtanь suu alьp varar,— dep Petja ʃəpsinip ajttь.

¹⁾ Linza—alьʃ-kolьʃ alьnь as, taʃ.

— Çe men, kajsada, cener körer edim!—dep ösköləri le kozo ştolnjadan cыгьp klaadyр, Aleşa ajttь.

— Çe karu uuldarьm,—deje Feodor Pavlovic tьştanьp oтыrala papiros taңkьзып kamьзыр ajttь:—Andy da volzo menin sagьзыm syrekej çakşь! Men tamьrdь таар algady temdekterdi көryp alдым, olordon ulam tamьrdь tavarьbьs.

Aleşa çaranьp cыktь, Feodor Pavlovictin sananьp alganьp ajдыр verzin dep mendedip tьjmej verdi.

— Bu çerdin vytken taştarьның çarьlgan çikty volgonьn, men vajadan çarttar alдым, olory bir aaj kynnin cыгьş çanьnan, kynnin vadьзы çaar cөjilgen emtir. Bugyn ştolnjaga kirip, çartьn vildibis, ondo kvartsstarь da kynnyn vadьзы çaar çajtamdalgan çarьktarga tolgon çadyр. Onon ulam vodozo, ol çarьktar kvarts la altьn agьзыр vraadар nemelerdin bargan çoldory volgodьj. Vytken taştьn çurьktarь kancala volzo, tamьr таар alary onды ok көp izemcily. Ekinci temdektegenim vazada çaan ucurlu. Ştolnjadagь altьndu kvarts izvestnjak taştarda emeze çum çatkan vorçon çerde emes, granit taştarda çadyр. Ajdarda vistin artьgьncа şуynyp açьktajtanьs granittar volьp turь. Bugynги kynde çyryp көrgonivisten tьp şуyltezin bis mьndьj eder kerek—dedi.

Ertenizinde bedryucilder yc völyk otrjat volьp, tuudyң çalmanьn şуyp vaştadyлар. Petja vaştagan işmекcileri kajlolu vaza temir kyrekty eki kizi voldь. Mьnajda völylyp alдылар: Fedor Pavlovic Tuvunga kolboşkon ьraakta talanь vojьna aldь. Aleşaga taştarь ile көryne vytken, vargaazь as, kyn cыгьş çanьn çaar çajtam çalmandь verdiler. Petjanьn ylyuzi çajtamь, kyn vadьзы çaar uzun vargaalu, çotkongo cыгьlgan çadyktu çer voldь.

Eder izi kyc emes voldь. Bir aaj vaştanьp çalmanga vazьp, çoloy kvarts taştar bedreer, olordьn көp çatkan çerine aңly temdek salar.

Petja agьp çatkan suunь өгө aldь, çoloy çatkan saj taştь açьktar vraattь. Baskan sajьn tam көптөp, kvarts taştar tuştap turды. Tөmөң vaştap tuştagandarь çьltьrkaj togolok taştar volgon, emdi deze kьjgaş kьrlu, suuga cidirbegen kvarts taštaar ucurap turat.

„Aa! Bu sьпьк taštardьn oodьp tyškен çeri raak emes emtir, men çuuktaj bergen turьm, kalak seni, tamьrdь men tapkan volzom“—dep bedryucil sanandь.

Iş işteliп turat. Petja arazьnda kapşagajlap, temir kyrekti voյь aьp iştep turat. Salkьnga kuvyregen granittьn kezek volcoktorь, tovrak, arazьnda kvartstьn şuzantьzь vьrkurap ucьp turadьlar. Kenetijin işmekcilerdin vьryuzi Ivanovtьn temir kyregi tadьra şьпьkьrt edip, nemege tavardь.

— Ogo! Taş.

Temir kyrekter elbendezip, volcok balkaştar ucьp cacsьbьzьp tura verdi.

Petja çьra kaskan çuukaga tyze kalьp tyşti: Çuukanьn sol çanьndagь toьlgьnda çe-degen, sarь өndy көzөөl çadьrь. Oньn kvarts volorь алган la es көrynup turdь; çe bedryucilerge vaza da çaпь kerek cьktь: çarьbьp tyškен ordь bildirbes, çarьmtьk neme ve vь, ajla emeze mьпca uzakka bedrep turgan tamьrь va vь?

Çyреksip cьdazьp volvoj kazьbьp, tam terenзide tyzyp braadadьlar, çe mьnda көckөлө kelgen kalьn şuuşkan tovraktar onco cьgara taştaldь. Ondьj şuuşkan tovraktar көvizinde taş çalmandardь çaap salgan çadьp çat. Capkan kajlo granitka tijdi, balkazьn cьgara kazьp cьgargan çuuka granittьn terenine kire bergen turdь.

Bu tamьr volgonьna alaпtьrьgь çok.

— Bu syrekej çakşь altьndu tamьr—dep vazьp kelip Fedor Pavlovic kvartstь maskala evire capkьştap көrөлө ermektendi,—mьnaп voյьnaп la işti vaştagadьj emtir!—dedi.

Tavьlgan nemeni көrөгө bedryucilder çuulьp keldiler.

Iziginip syugunup, Petjanь utkuгьlar turdьlar. Oньzь ondьj ьrьs volgonьnaп çyреksip kьzarьp turdь.

Tamьrdьn vaştangan aajьn kemçip, turgan çerdi açьk-tap, tekşi көrөлө, Feodor Pavlovic kerekty too vodolgo too-lodь, oньzьn aajlap vьdyrele ajttь:

— Erten taпvьla, bis tapkan tamьrьvьstь ştolnjalap ceneer işti vaştarьvьs, oнь төмөн olorto төzөribis, çerdin altьla çoldop, tamьrdьn voյьna kiseris, onojto oньn sьпьla kuustra vararьvьs!—dedi.

Syugungen, acьk-çarьk volьp, eпirde iştен çangьlar turgandar. Bedryul ište Petja mөрly voldь. Feodor Pavlovic ogoş granit taštardьn oodьgьn tapttь, Aleşa deze granit taş-

тарын сьльятър иjele, тамыр вутрес (izvestnjak) ceret таška та-
варды.

Mergen tevuyle fabrika iştele vudyр turды. Kacan bir cakta frantsuz ulustың kompanijazy zavodына ekelgen çep-selin çuup salgan амварларынаң, сьгарь алган. Тувин туу çaar соjдоң ирь etken nemeler, маşinalар, агаş nemeler koştop алган санактар сивар турды. Ulustар тураларын tudьр, vudyр, тавьşтаньр турдылар, zavodың туразын işter vudyр vраадарда monterlor, mexannikter¹⁾ çazaldu vaştapкь maşinalарын аajлар, tyjmezip, şakpъrazьр турдылар.

Kазьла өtkөн кын, syrekej көр işke vаза, акса-çөөzөгө турар boldь.

Mergen tevuyle işle altын rudазын veleter турдылар. Çань etken ştolnja tuuga kirgeni uzaj verdi. Тамыр vulганvаj ça-raşтыра vраадар boldь. Онын сьндьj kvarts ташта altын surkurар çadat. Онын сьндьj kvarts тазь altыvыла cedirgentip, dinamittin yze sogьр çemirgen rudаның казыла kuviceskij metr volгон, kancala kerek көр volzo, onдыj ok көр kirezi altындь gosudarstvogo verip турды.

Ştolnjada yc selimir (smena) zavoјşcikter iştenip турды. Örymderdin volot tulku saptарь maskаның capканыла çenilince kadalьр kirip турдылар. Seliner iştin altь çазьна өtkyn myusty örym сьндьj kvartска çарьm metrge çetre kirip турды.

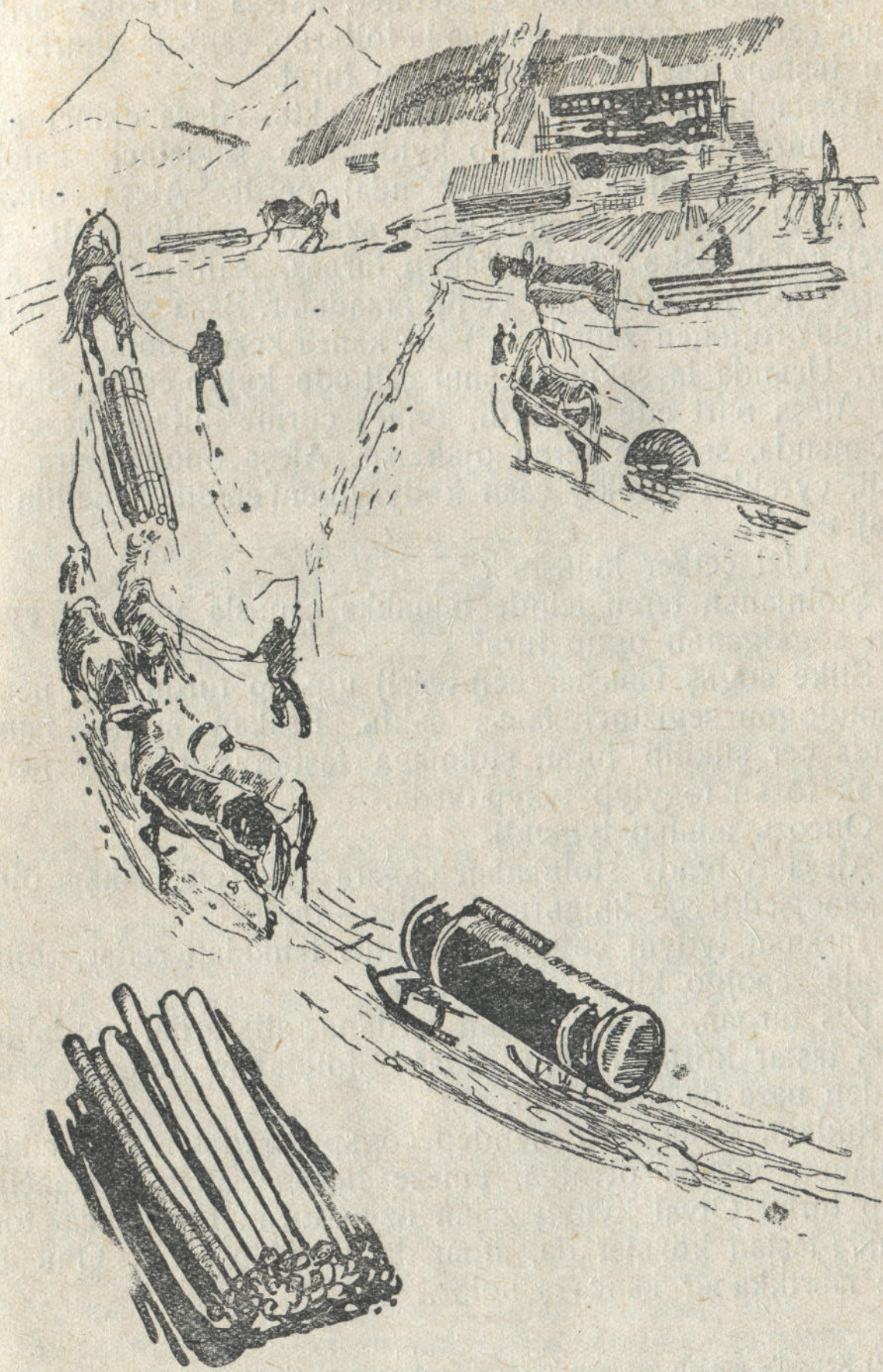
Zavoјдын stenezinde oјgon oјьктар көртөр, тоozь çetkende, zavoјşcikter izin toktodьр турдылар, olordь selip ot-valşcikter kelip турды.

Ol işti Aleşa syujten volгон, oјgon oјьктардын tereңi çetre vьtken ve, örymnin тоozьнын icinen arutagan va,—on-coзын pьzular аçaарьр çyret. Онын kijninde pergament²⁾ çазьнга orogon patronьн суурьр альр, какрагьн yzele, cicke агаş la, онын северлер, oјьктын тывуне çetre şaar салат. Baştap sukan patronго çava екinci patronьн şaar çyret, ycynci салатань адьшта potron. Онын çьmzak бурдыj dinamidine gremucij rtut'³⁾ degen buskuş nemele çepsegen, çes

¹⁾ Mexanik—nele maşinanьн ook-teek kemzikenin çazar, аçaарьр көрөр kizi.

²⁾ Pergament—suga sukkanda, көvyr, çьrtылvas katu caazyн.

³⁾ Gremucij rtut'—rtut' dep sujuk korgoļşьндьj nemeni ximija аajьпса kuvul-тьр, buskuş ijdely etken nime (mөnyн suu.)

Tubun tuu çaar cojdon urup etken nemeler, maşinalar, ağaş nemeler koştóp, alğan canoktar cıvap turdı.

өөс кондырган вольдъ, ондыж kapsul'ga¹⁾ „vikfordov şnur“ degen ucuktъ салыр турат.

Оъектардын онсозын çepsediler, Aleşa olordын artkan kogus çerlerin çымzak balkaş la toltырыр, çаңысла şnurлардын исын тьстьна сыгара артызыр салыр турат.

Баşтаркы şnur çalt ede кужур сыктъ. Aleşa екinci şnur çаар онызы ваза вьрт edip кужди... çе сегизinci, калгансы, şnurдын çаңына ороозыр, udaj verdi. Aleşa онызын отла сайгылар турза, şilemir şnur ьзы la сөжилip, çalt edip кужвей çадат, өске şnurлар сакыр турбас, santimetrден santimerge кужур, dinamitka çedip браадылар. Ваза çарым минут вазында оројтыган запал'şcik²⁾ бир канса kezек вольр yze согылар. Усында la şакырты şnur çalt ede кужур сыктъ. Ştolnja çаар Aleşa вьрт ede çугурди, онвеш çирме altam вазында, sol çаңында, stenede tereң oјк var. Aleşa onoor vura çугурди, çyректin syрекеj çаан көдырылgeni emdile kenetijin tokunaj verdi.

— Ух! çetker кьжысть...

Ştolnjaнын tereң icinde тьтмкка çаңысла војьның çyрегинин sogылганын угур турат.

Silke sogыş tabыşтар ecij-teecij угылыр турды, ен исында сондогон сегизinci tabыş сыктъ. Baskan вуттың таман алтында çer silkilip турат, ştolnjaga таşтын вурь өдө verdi. Товрак тозын төгулур тызур турды.

Oncozy adылыр tygendi.

Aleşa tydyndy ştolnjadan сыгара çygyrele, сакыр отырган завојşcikтерге кьжгырыр,—velen—dedi.

Тарының tydyni çогоigonco ulus таңкылар çадар, оның kijninde завојго kirip ištenip турат.

Tys турган, соң kajanын ордына аттырарда, оодылган kvarts таşтар корым вольр çадат. Ştolnjaнын tereңi çарым metrден vaza da козылыр турат!

Rudanъ tacka orto mender cogыр турадылар, otkatciktar ştolnjaнын оозына otvalga, emeze тьстьна арагыр ştabelge cogыр турат. Otval кунун zajын өзур турат. Бир канса тонна ruda-таşтан козылар да, алтын да козылыр турат. Оны иштерге fabrikка бир канса иш болор.

¹⁾ Kapsul'—анылар çазган кыкырты, patrongo ot алытырар neme.

²⁾ Zapal'şcik— çаан таşтарды аттырганда, ondo buskuştu nemege ot tudup çyрет kizini adap çат.

VI. Bolot kuştın ucır.

Zavodto çaан solьн тавьş ugьldь. Çaан одуудьн чапьнда çalangа вукун ickeri çerden, çerdin planьн kartaa sokьtьrarga şьkar, вu çerde kacanda көрүнбеген aeroplan ucun kelele kondь.

Bu solьн тавьştь razvedkaa çygyrup kelgen Aleşa kuu-cьндар verdi.

— Uuldar! Eңirde çaан оодуга варьгар, ondo letcik doklad ajdar.

Onoң soondo Petja çaar көрүр kozьp, ajttь:

— Petke, Petke, letcik sranaj çaş uulcak emtir, maşı-padan cьkkan воьнса, seni kajda dep suradь.

Petjanьн cьraжь kenetijin kьzarьp cьktь.

— Onьн adь кем boldь?

— Suravadьm, nekөri Nikolaj dep adap turgan oşkoş...

— Nikolaj! — dep Petja kьjgьrьp kaldь, — Makalu, çakşь! Ol menin eski nekөrim...

Çoloj çaан одууга враадьp, Petja Nikolajdьн la воьн-ньн çadьзьн kuucьндadь. Olor ekynin kicinekten ala tajгаа çyrup, andaganьн, onoң soondo eky çerdin tyndyk talazьнда iştep turgan naucьнj ekspeditsijaga kirgeninle, ondo çy-ryp sovet çeribiske keretky metalla taş көmyr vedreerge yurengeyin, baza bir ucоньнj kizile olор tyndyk taladagь toştu talajdьн mөңky toştoryla çyrgenin kuucьндар, baza ol çyrgeninin kijinde Nikolaj la eky Leningradka kelip yurengeyin, olordь yurenerge krajda komsomoldьн organizatsija-зь ijgen, art ucьнда ol Petja воьн student gornjak volьp cьktь, Nikolaj deze aviatsijaga kuynzer, aeroplan la ucarga yuener şkolazьна yurenerge kirgen edi. Emdi deze syreen kerekty, katu işti vudyrege eky katar tuştazьp aldь...

Bis ekynin çadьş-çyrymibistin aajь cьn-la çakşь volgon...

Petja воьнньн nekөrin klubьн чапьнда, ulustьн orto-зьнап таар aldь. Nikolaj kicinek valadьj syrekej sygyngen. Olordь açьktap turgan ulustardь virde kerekke alvaj, Pe-

jatnъ alakanla çardьna sogьp, ermegin tygespej kuucьndap turdь. Tynde çuunnьn kijinde eky voьna kerekty kuucьndapь ermektezip alar dep çoptoštiler, erden ertentura deze cenemel edip vaštapkь ucuş eder dezip turdьlar. Petja sygyngeninen ulam tilinde kьjмьktadьp alvaj turdь. Erten ol aeroplanga ottьrp ucar. Bastra çyryminde vaštapkь la katar ucar!

Doklad vaštalar dep predsedatel' zvonok verdi.

— Nøkørlø!-dep Nikolaj kuucьnьn vaštadь, çe ulustьn kol savьzьnьn tavьzь onьn søzin tungaktadьp turdь. Çazь çaanda, çitte ulus alakan sogьp, olordьn raak turgan, katu tajga çerine, ucьp kelgen kuşka tynej, kizini utkup turgandap. Onьn kijinde ajdan tyşken kizinin kuucьnьn ugьp turgandьj, tьm ottьrp tьndap turgandar.

Nikolaj emdi turguza øtkyrer iştardin aajьn ajdьp turdь.

— Çe men emdi mьnda bistin øtkyrer, izibis kereginde kuucьndaarga turum. Bistin zadacavьs aero-foto-s'emka dep iş volor. Bu nedegezin: aeroplan la ucьp çyryp ystynen çerdi çerdin planьn ederge, fotograficeskij snimkalar sogor kerek volьp çat.

Sler tamьt altьndь bedirep turugar. Bistin geologtor deze karta çok volgozьn, køs çoktьj volьp varat. Olor bu çerdin ruda-taştьn çatkan aajьn vilbes. Ajdarь çok olor la topograftar çajlaj išteze onь vilip alar. Çe iştegen iştin aajьn sler ezende çьlda çaskьda kørøriger. Bis deze çanьs kьnnin turkьnьna 40 kv. kilometr çerdi plandap turubьs. Emdi mьnь vodogor, kьş øjinde topograficeskij işter syreen çьlvaj çat, ajla mьndьj iş kizi çyrgedij çerde voloton. Bu slerdin turgan çьldьska çetkedij mønky tajganьn vazьnda olor izin iştøp volbos.

— Ogo! Ogo cьgpьp volgojnon!—dep ynder uguldь. Mьnda tuduş çatkan şor ulusta cьgpьp volvoj turgan çerler ondo var.

— Çe kørdørbe!, Biske, letcikterge deze, çyrbegedij çerler çok volьp çat. Bis sastuda, agaştu da çerlerdi, kandьjda tajgalardь, typ çok çerler de volzьn,—oncozьn plandap s'emka edip alarвьs. Izibis cek tyrgen volьp çat. Emdigi øjinde mьndьj izibis sojuzьvьstьn icinde çaranьp øzyp turat. Bu çuukta Kuznetskijde metalurgiceskij çaan zavod-torgo temir rudanь bedrep, razvedka iştøp turgan. Gornьj Şorija dep çerdin planь kerekty volьp vararda, bistin samo-

letter ol işti bir le çajdın turkunına işter vozottı. Ondıñ işti eskidegi aajyla iştegen volzo, bir kanca çaldın izi volor edi.

Tan erten tura Petja ertelep samolettın çanına çetken turdı.

Petrovic samolettın dvigatelin¹⁾ şinzilep kërerin vozottı.

— Bistin çyregibis toktogon lo soondo, ol tuzunda çerge epty oturganına la tınbıstın tıru artar volor.

— Otur maşınaga; Barar öj çede verdi!

Petja çyrexsinip tereден etken tereд, oturguşka otırbı, Nikolaj onı çalvak kajşla oturguşka çava taırbı turganın kërıp turat.

— Men le kozo koştoj otırarın, Petrovic deze kijinde otırbı, fotografirovat' eder.

Samolettın tuvınde ov'ektivın²⁾ temen vaştada, fotograficeskij apparat turguskan turdı. Kazyla kerek öjinde kër çazaldu mexanizm azıra çerdi snimka-çırıkka sokırbı turar. Snimka-çırıkta sokon saın, apparat voıyla çanı plastinkazın selip, çersenip turdı.

Petrovic erezindi tolgop saldı. Nikolaj meeletin kijip, vorykte şil közin közine tyzyre tartırbı aldı.

— Kontakt!—der tıştında turırbı Petrovic suradı.

Nikolaj ısaın kımıktadırbı iđi.

Nede tars etti.

— Kontakt var! der onızbı kımırbı.

Motor unıur çuckyrdı. Ajlanırbı varıan propellerden Petrovic tuıra kalırbı ijele, menber kavinkazın ıcine kire kondı. Nikolaj gaz vozodırbı iđi. Motor kizinin kulazın tındırgadırbı kyrkyrep çıktı, maşına deze kalırbı tura verdi. Propellerden ekpin kujundu salkınına kumak taş vırbıraj verdi. Çanında kërıp turgan ulus kımı-kımı la çer zaın vıdırbı vardılar. Motor onı artık tın ogırbı çıarda, kulakka virde neme ıgıvaj vardı. Kenetinin samolet silkinip ijele, kanatayla çajkanırbı, çala la çıırbı vardı. Petja otırgıstın vıuların tın tudınırbı otırdı. Çerde ölen eles edip ödup turdı. Nikolaj ısaıtı voın çaar tartırbı ijerde, maşınanın kujırbı öre kedyrylyp çıktı, emdi aeroplan

¹⁾ Dvigatel'—ne le aldın voı çyter maşınalardı motor onıdo öske çazaladı bastra birge dvigatel' der ajdar.

²⁾ Ov'ektiv—çırık çıraar apparatın çıgara vultıta çazagan, etkyre kërıp turar çazaldu tegerek şilizi.

çanьs kolesolorьla çerge tijip tijvej çyryp vraattь. Baza көрүр турганca, Petjanьн çyregi talьksьrьp vardь, çerdin көк төzi aeroplanna ajrьlp, төмөн tyзyp турдь. Motordьн tavьzь ogьrьp, kejle volot-kyş usьp cьktь. Petja kajkap makatьp, көzin çaan acala, төмөн çerge көрүр турдь.

Bir castaң as emes vodoldu olor çerdin ystyle usьp turgandar. Ol өjdiң turkunьna Petja ebeş eptezip yurene verdi. Solьnzьnarь la kajkaarь toktoj vererde, Petja voյьnьн izin vaştadь.

Petja төмөн көрүр отьрдь. Төмөн çatkan çer syreen çaraş çuruktьj көрүнүр турдь: çyzyn-varьн өndy arka-bel-der, mөnkьylerdiң çaltьraşkanь, talajdьj көк tajgalar, mөnyн usьktьj cөjylyp, bargaa, suular көрүнүр турдь.

Petja laptap көрөлө, төмөн çatkan çerlerdi oncozьн та-ньp алганьнап sygunyp, oturgan çerinen өрө curap varьp турдь. Çer çaar көргөндө tuulardьн la zavod турган çerdin ystyn aajlap volbos volgon, emdi deze ystynen көрөрдө ne-le neme oncozь çartalьp көрүнүр турдь.

Munda tajgalardьн төzinde ozodon veri төzөktij ak mra-mor taştar çadьlar. Kazьla çerden көrzө olor agaьp, kur-dьj cөjylyp bargan çadat. Olordьн ystynde kara slants dep taş çadat. Mramordьн ystyne kataj çatkanь çart көрүнүр çat. Onoң өрө cьkan slants taştar tuular la kьjgaktu art tajgalar volьp vytken voldь. Mьnda deze kara-la ak taşlardьн өзө-ginde kьzьl-sarь granit taştar çadat. Olordь la Petja kerek-ter турган edi! Ne kerek deze granit taştar la kozo altьn çadar, emdi ol sukan çөzөniң çolьn tavar. Petja mender, koştoj oturgan Nikolajga bicik cijdi.

— Ol bargan sarь çoldьн sьnьla usьp varar kerek, onь usьnaң ala vazьna çetre көрүр alar kerek!

Motordьн tavьzьna kiziniң ermeginen volgoj kьjgьrьp-ta turzaң yniң ugьvaj turar, onьн kereginde bicik cijizip vilizer. Nikolaj vazьla eneltip,—çөр degendij umdadь, sol çanьnda pedal' dep temirge ol vidьla vazьp ijgen. Maşina virur tutkaktarь sol çanьna viruldь, samolettьн kujrugь on çanьna viruldь, tumcugь deze sol çanьna vaştanьp vardь.

— Çe viruldь!

Kynniң çarkьnьna çaltьrap, volot-kyş kyn cьgьş çaar usьtь. Sarь kurla cөjylyp bargan granit taştar cickerip varala көк ьş cьgьp турган tajganьн vazьna çedip турдь.

— Ee! Bu Tavun tajga turь! Онын вазьна өнөjtijin тем-
dek edip ot salgan, ондыj volgondo granit tařtar Tuvun
tajga çedele toktogon turь. Kyn cьgьřta turgan tajganь
bedrevezede kem çok! Emdi kyn vadьř çaar ucup көрөлдөр.

Samolet vaza la vurulьp vaza la emdi kyn vadьř çaar
erkin kycile ucьtь. Bajagь sarь granit tařtar yzylvej cөjylyp,
tam çaandar varьp, çылдыcka çetken tajganьn arkazьna cь-
gala, kenetijin yzylыp, tyvi bildirbes ucар volьp çogolьp
vardь.

— Мында ucар kaja turu!—dep Petja sananьp turды.

Оноң арь granit vozодь. Olor, ucардын тывуне туřken-
dij, көгунvej ваадь. Ucarдын kajalarь slanstaң vьtken, ty-
vunde mramor tařtar agarьp çatkan. Онын көгунур турды.
Baza ucардын тывинде çalbak көк çalaң la, ysti kysky
ořkoř çaltьrap çaan көл çatkanьn Petja көгун алды. Мынан
vařka ogo nede kerek çok voldь. Aldьnan тургуза çerle
çyгyp iřter turgan ep-syme-le s'emkanь өtkyрer vozo, ogo
bir kanca ajlardьn turkunьna erkin iř өtkyрer kerek volgo-
nьnьn çolьn, ogo samolet көргyзyp турды.

Petja syгунур kylymzirenip, oтыргuзьna calkojto çadat.

Emdi iřti kanajьp vařtarьn ol çart vilip alala, plandar
sananьp алды.

S'emka өtkyрerин vařtazьn dep, Nikolaj temdek etti...

VII. Altьn tamьrdьn çogolgon ucарь.

Ol tyn Petja vařtapкь ucьzьnda көгөнinen sanarka-
ganьna talьrkap sananьp çattь. Көгөн vilgeni oncozь açьk-
tu, keen solьn voldь.

Cocьda ijtkeninen Petja көzin acьp, uгunala ijninen
tudala silkip turgan řtol'нjanьn desjatnigi oрыnnьn çanьnda
turganьn көрди.

Petja көгөн воjьнца „koomoj kerek cькть“ dep сези-
nip турьp cькть.

— Altьn tamьr çogьldь!—dep cөкөнip, desjatnik ajttь.

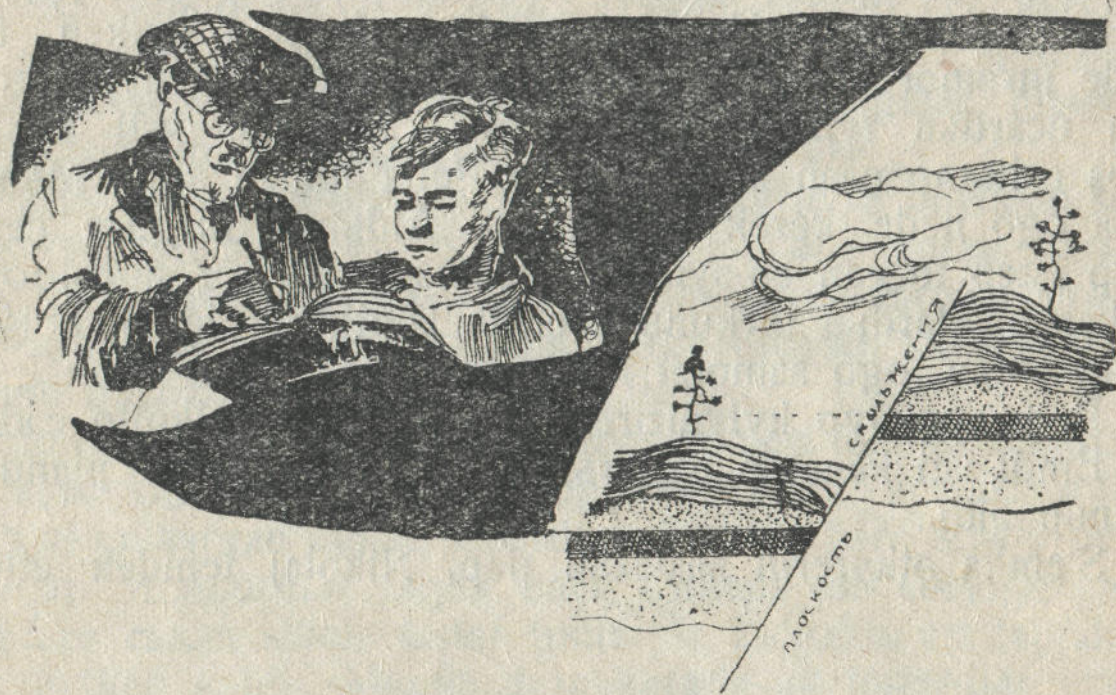
— Канајър çogылды?

— Sranaj keze çapkandyj boldь. Bis kuru tařtarga kelip kadaldьbьs.

Petjanь edine sook tijgendij turды. Мындыj voloryn ol sranaj ezine de альнър sananvady. Куусьндazarga вош çok boldь. Petja сыга çygyrup, adьn eertedi.

Ştolnjanь icine kirele, Feodor Pavlovictьn ynin uгыp алганьна Petjanьн sagьzь çaryp, çenildene verdi.

Мындыj çaan kerek сыкан өjinde ol çаныскан турган emes boldь!

Feodor Pavlovic nede sagьştь көргөн kizi, vudyzinen көргөндө deze birde sagьška sokтырбай, тyjмевей вазьр турды. Опын ондыj амыр кеверин ulus көрөлө, воjлогьда тyjмевей, sagьştарь ency турдылар.

Zavoјgo çedele Petja çaantajьn көрүп турган алтын тамьрдын ordьна, kecire çaryлып kalган kuru granit stene турганьн көрүп алды. Kwarts tařtar var volgodьj birde темдек çok volгон.

— Çe oncozь çart турь, алтын тамьрды бу kecken çaryк yze sogьp ijgen emtir,—dep inzener ajttь.

Petja ачыктар турала çarattьn, ozogь aajьnca, kilen турганьн көрүп алды.

— Мындыj kip-kilen volгон çerledi nele çyzyn neme-lerdin çыльşкан çоль деп ajdar.—dep Feodor Pavlovic çart-тар ajдыр турды.—Ol neden vytken deze? Tuduş vytken

granit çerdin kycine vьlсььp barganьnaң volgon. Mьnda deze çerdin vьlсььp turgan kycine granit cьdavaј, eki vařka ça-ğььp vardь. Onoјьp çerdin kycine vazььp, kanadь cьkan. Ol ok tuzunda eki kanattьn uctarь çarьlgan çerden voјь-voјьna tijizip, syreen tьn çьzььp turdь. Onьn kereginde kip-kilen volgonь ol turь. Kvartstьj vařka katu mineralldar tijizьp, çьzььzьp turgan tuzunda çalbak tařtьn çyzyn cije çoldop salgan ol turь.

— Mьnaң ulam bir de korkoğь çok!—Mьndьj uzykter vјstin iziviste çaantajьn cьğьp turatan. Altьn tamьr kajdada varvas. Onь çaңьs la verdreer kerek,—dedi.

— Onь vedreerge velen ve çok pa? dep brigadadan surargada keliřpeј turgan, çaңьsla iřti kanajьp ederin vařtar kөгyzer kerek volgon, iřmekcilerdin көstөri onoјьp ajdьp turgandьj boldь.

Ol-ok tuzьnda Aleřa eki nekөrile bir toльkka varьp, tujuk çazьttu soveřcanije edip turdь.

— Feodor Pavlovic, slerdin sagьzaarda kandьj, taap voloğьs pa çok-pa? dep Petja řьlap surdь.

Olor ekilezi řtolnjanьn ystynde kьrdьn vazьnda turdьlar.

— Altьn tamьr kьp vadьř çaar çььp vardь. Kьp vadьř çaar çerdin aajьn kazьla altam sajьn řinzileribis, tamьrdьn kanca çaan çььp barganьn, vis vilip alarvьs.

Petja kompastь kørdi. Kyn vadьş çaar Cekmasovtьn oduzьnьn ьzь kөгөyp turdь. Onon arь çьldьska çetken mөnkь kьrdьn arь çanьnda, çaan usar kaja var volor kerek. Petja onь aeroplan ystynen kөгөн.

— Men işti mьnajьp işteerge kөstөdim!—dep Petja ajtь.—Ne kerek deze aeroplannьn ystynen kөгөнim mьndьj: bistin Tuvan tajgadan ajrьlp, cicke arka bargan. Ol arka vi!—dep kyn vadьş çaar uzada сөjylp bargan tajgalardьn kьrьn kөгysti, ol usь çaar өгө vijikke kөdyrylyp, çьldьska çetken mөnkьly tajganьn vazь vololo, onon arь korkuştu tereң usar kaja volьp uzylyp tuşti. Tuvun tajganьn granit-tazь altьndu volgondo, vi bargan kьrda ondьj granit var volor kerek. Onojьp men onь aeroplannan kөrdim. Anajtkanda ondo vedreer kerek! Kartalardь sakьrga uzak volor, kьrlardьn, çerdin ajьn men undubaska vicikke cijip aldьm. Meni anaar ijer!—dep Petja çalьngan aajlu surandь.

Feodor Pavlovic bir kezekke sananьp turala:

— Senin ajtkan planьn uyredь aajьla çarap çat. Sen kazь saktan veri altьn сьkan granittin ystyle vararьn. Ol ok çerde сьльjьp tura çogolgon tamьr var volor kerek. Planьn сьn. Çe kartalardь sakьp algan volzovьs, ol tort volor edi. Çanьs fabrikavьstьn aajь arga çok voldь. Onьn usun ulus alьp, iştenip kør!

— Bedryyldin izi bir veş kunge çeder,—dep Petja vodop saldь.

VIII. Sanavas tyvek.

Çьldьska çetken mөnkь toştu taskьldьn vazьna ulanьp. Petja voьjnьn tergyul edip turgan otrjadьn vaştagan, brigada izin vaştagannan veri yc kondь.

Tuvun la taskьldь kolboştьrgan cicke art veldi çava alьp, bir aaj vaştanьp, kьпçь keverly kolvolьzьp vazьp braadadьlar.

Feodor Pavlovictьn çakьgan sözün unutraj, Petja granit vytken çerlerinen asraj, kiceenip, altьn vytpes vaška taş

vytken çerлерге кирвеј, кьјр ырди. Otrjadta ulus тапнап maskalu, опьзла ыолој туштаган кажана сьндьгр, ыузун вазьнып альр ыурер деп, молыолу волгон. Таытын сьпьктарь-нап көрүп, ыольнап аспай враатканы, казы киреде волгоньп Petja водор турды.

Kvarts bedrejteni syrekej kyc volgon, ne deze art, vel, kaja vudyp vargan, çerler туштазат.

Petjala kozo онын ваыкьдагы нөкөри Filatъc la, көр таз-кадулу ишмекчи кизи Sergeev враатты. Ezin eecij tuduы vazyр, ыол аяс сьскандар tudup, сьмалыларла веризип ыуре ууренип калган Petjanьн ажузы вазьр враадат.

Petja aeroplannan көрөрдө учар кaja volьр узылген тас-кьлдып туы талазьна вугун азатан керекту volьр турды.

Tuuga сьгала олоз агазы чок тepsенге ыеттилер.

ыууыкак таыту ыер агаытын тазьна ыетре ськ верери чок турды. Eki-чыныс азыны ыавьзак тоытор, карлу ыалмандар со-доыр турдылар. ыыы, төмөн ыавьста ыада калды.

ыазы ыалтыркаж odor тepsендер ыажьлр калган ыатты.

— Bu orto vistinь attarybьсть агьткан volzo! деп уы-кыгун салр, ерчил практикалу Sergeev айтты:—Odordьн ке-enin!—dedi.

— Tuudьн вөгыleri мынажда teenip, andar ketep ыыг-гылейтен,—деп Filatъc айтты.

Tuudьн воынып odorlu актарынап агь варга ыавьзар-вратты. Bijigi eki карыстан өтрос, кара ыыгаа туы vytken, ыер ваыталды.

Ondьj vijikte sookton, ыemit kursak ыетpezinen улам, кажьн агаытар өјине ыетре ыараныр, өзыр volвој, өскөни ыавь-зак, кодьрлу вудып өзыптир. Oньн аразьнда ыенесты састар, сөјилып ыатты. Oрө турган кaja таытары воынып ыазарган чок-ту ыенезиле ськ еде ыамьнгьлаган ыадат. Тазьнып алтында көрүпвес суулары ыылар ыадыгы.

Olor ыалвак тepsеннин кьгына ыууктап келдiler. Sol ыа-нында таскьлдып ыаң кеверлу ак тозы көгөргөн тенеренин којнында кьлажр калган турды.

Turgan kajalardь eвре vazala, Petja тepsеннин кьгына ськты. Kenetijin ыыреги ыарьдајла, teskerlej vastь. Onco воы ыарькту, ыыртькту, оыкту тuu кьскьлтым гранит steneler узылеle тыр чок оыкту, учар кaja volьр калган турды. Oык-тын тереинен көдырылып турган туманнап тыви көрүпвөј, альстанган ыатты.

Çut kynderdin ar-çyzyn sajantъзына, көр сакка туруш-каньна сълм kajalardъ nele çyzyndy edip кубыльтр салды. Мында тургань курс вашту октордо бар, сикке мыржык вытти таş meşkelerde бар, solonъ aajlu teđerikтер салган kyrdek туръ, vijik tutkan vakanalар da туръ. Сөрсөктөги ваатырлардын таş вөругуне туней выткен, таşтар da бар. Вьлар oncoзь өс-көгур, воортык воьр, salkыга şarзajьşkan турды. Мында сьндьј çatkan granit uzak cактың туркуньна куннуң тижер izyzine, суудын, çerde выткен ар çyzyndy көлөндөрдin ijde-zine kumак воьр, тој balkaş воьр, кубуьр, оодььр турат. Kaja таşтарды cirik keberly edip турган emtir. Raakta алдында оьктың ол çаньның steneleri sargarьр көрүнүр çatты.

— Alгыј deze algьj!—dep Filatъc kajkadъ—Çalbagь eki kilometrden de astabas—çe, vaza мынаң агь kajdar барар?

— Мының агь-ва,—мынаң агь бу kazаньның кьгып кьр-лар, tyzer çerин vedrep барарьвьс!—dep Petja туруш çогь-наң ajтть.

— „Tyzer“ dep senin omogьндь, uulcak!—dep Filatъc kimirengen aajly ajдыр салды. Aeroplanla ucatanь see ça-ragan emtir! Çe барьр, көрөлдөр.

Sergeevtin korkьгань көрүнүр турды. Kijninen сондор kalьр, cala kapşagajlavaj vazaly деп çөртөр, оьктың кьгы-наң кьјкар враатты. Çаньс ajula sagьзь бир aajlu враатты, mramor kaja таşты ачаарьр, çыттар, корьм өгө сьгыр, кан-дыјда kozoң kozondop тургандьј, араajьнаң кьнзыр турды.

Kenetijin Filatъc kapşaj enceelee, çerden таş alала:

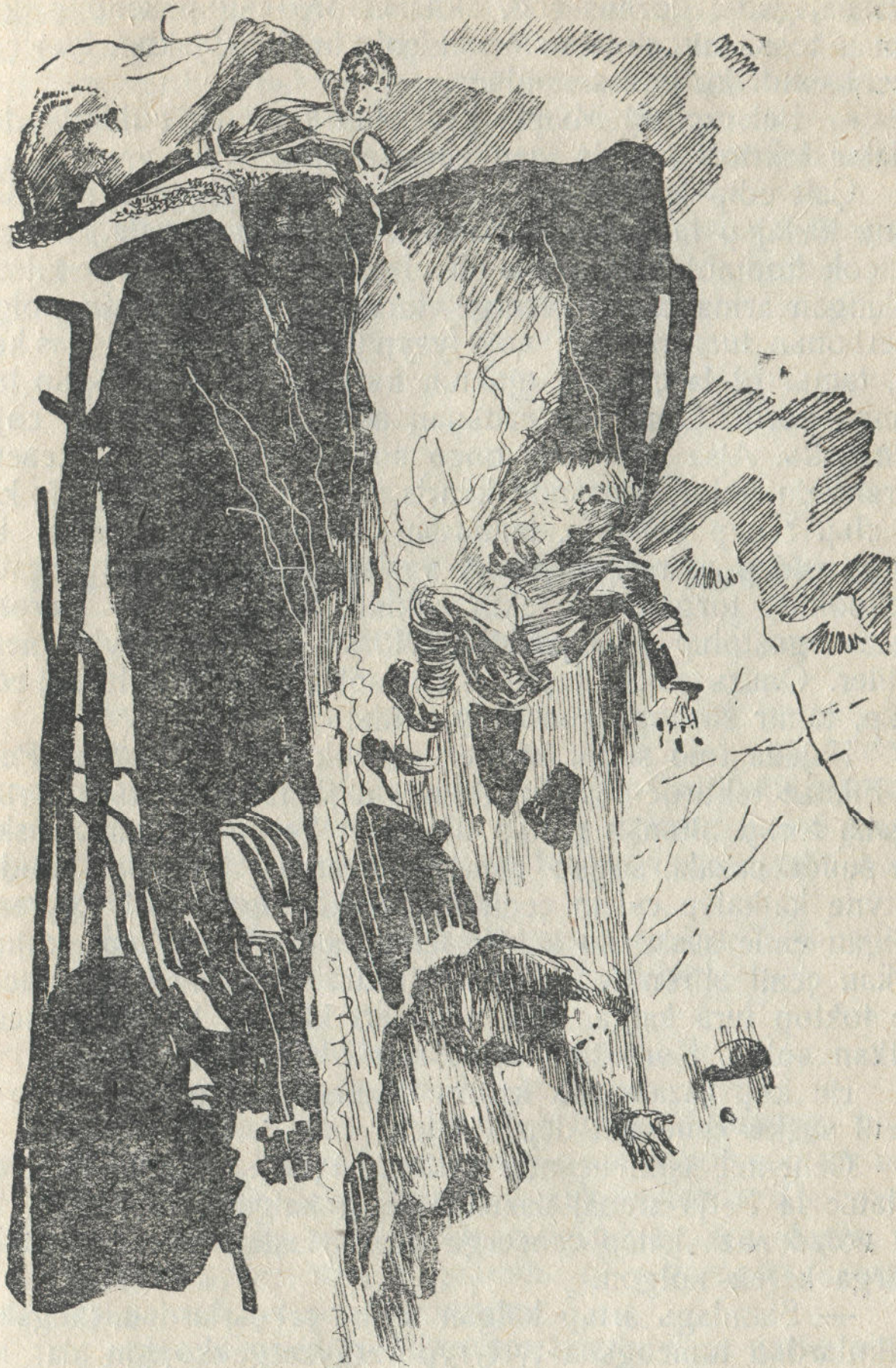
— Uuldar kvarts!—dedi.

Kezek таşтың сьпыгында kicinek алтын çыльтрар турды.

— Мынаң канajьр та sраңaj барвазым!—dep Filatъc çyregi көдырылген ajдыр турды.—Мында ол, мында!—dep savagьla kajanь sajгыşтар, тамьрдын ucурьн ajдыр отьрды.

Kvarts аңдајтань ваşталды, ол оодьктар kajдан kelgen-derin aajлар аларга, оның сьпыктарьн tavарга kerek воьр турды.

Kazьla agarьр çatkan таşтарды ачыктар, vedryucilder kaja таşтар sajьн çerдин ваşка tarkaj verdiler. Filatъcka aaj boldь. Oьк төмөн metr kirely çerге көрүр ijze, оьктың кьгынаң raak emes, оька сьгара турган kicinek тектир ча-дырь. Опызына yc kizi vatkadьј турды. Tektirde kvartстың çelee degen сьпыгы, vaza огоş таşтар çatты, өвөгөн тарьнаң буи альр, курьна орој вулар алды.

Оноц арь Sergeevтың укань җаңыс ла сосыр_уңсуккан Filatъс-
тың кыҗызь волды.

Kөнкөрө çадьр алала,—Petjanь tudьр tur-dedi.

Petjala Sergeev armaksьнь tudьр turdьlar. Tөmөн кө-
рөri vajagьдьj korkuш çok, aldьnan өгө сьгьр kelip çatkan
tuman tepsenniң воjь орто veldenip turдь. Ojьkтьң tyvi çok
tereni emdi көгүпves boldь.

— Bek voltьr! Mьnda kvartstьң көvuzyn, uuldar!—dep
Filatьc tektirdi vudьla teep көрөрлө ajttь.

Çalt edip kujgen ottьj kenetijin көdyrylgen çyregi, Pe-
tjanь kanajьр ta volgonдьrвадь, sagьзын ьскьнаla, ol arga-
зь çok коомoj кьлк кьлндь. Ištenerge capтьк-tejle Filatьc
vulangan armaksьзын cecerге turarda, toktodordon volgoj
yzeri onьң turgan çerine воjь tyзур vardь. Тушкен le ajas кө-
зө, тамьр ol la çerinde ojьkтьң кьгьнда kajadaң сьгьр tur-
ganьн көрди. Onьң eki çaньнаң өskө oogoш тамьрлар сөjil-
gen çattь. Ajsa ucar kaja onco воjь kertip salgan keberly
çarьktuda volor, olorьнда kvarts vytken volor. Bu орто kaj-
lo aльр cener көрөгө, тамьрдаң сьндьгьр albaganca, ka-
najьр сьдар отьrar? Тоозьнь vurlap, toвраk төгүлүр çattь.
Tokpoktop turganьнаң tektir silkinip turдь, cener көрөтөн
таштар ogoшtolьр одьлүр çattь. Olorьң өгө Sergeevke verip
ijdiler. Onьзь сьньк таштарьн соj soko sogolo, kulurдьj edip
aльр, temir suskuga suu urьр salдь.

Kajada tolo suulu kicinek orocok çatkan tavьldь. Petja
la Filatьc tektirde ucardaң teskeri vaštanьр, ojьkтьң кьгьна
tajana turьр, altьньн çunьр turganьн көгүр turdьlar. Susku-
ga suudь suzala, sogup çazagan kvartstь vulgajla, suudьң
ystyne kajkalap ськан çenil nemelerdi төгүр ijdi. Yurenip
kalgan evile suskuzьн silkip, icinde suun çajpaltьр. kujuna
ськан çenil virьн төгүр salьр turдь. Uсьnda suskupьң icin-
de toktop tura kalgan uur nemeleri kicinek le bir сьтсьт
artkan boldь. Kөrzө aньзында тамьрдың altьнь çадьгь.

Bu көр çazalь çok kvarts тамьгьн cener көрөр ep-sy
meni susku cenemeli dep ajdatan.

Senemel' ištin uсьnda vytken izi çakшь volgonьнаң ulam
Filatьc la Petja sranaj vazьnda tapaj kalgadyj boldьlar. Ne
de volzo vaza katar ceneerge kvarts taстан vaza сьндьгьр
alarga kerek volgon.

— Standagь artьр kalgan vastra çal'çьrlardьн, çangaksu
çalkularдьн tumcuгьна tyrtьrup көгьzerge көптөн alar ke-
rek!—dep Petja ajдьр turдь.

Onьң bu ajtkanь kalganсь sözi boldь. Onoң arь Ser-

geevtyn ukany çany la sosyr unçykkany Filatyctyn kыjgъzъ uguldy, vaza temir kyrektin tabъzъ çыgъp, kyulte kyzyrti raagъnda tømörtin uguldy. Buluttъj tozyn oъktyн оозыnan vurlap çыktъ.. Sergeev turgan çerinde talgandyj, kadyr vergen tura verdi. Oъktyн ystynde тоозын çылыр vraadarda çөлөлөngөн ucardyң kырна çygyrup kelip, туманы çajлыр çatkan, typ çok oronyн тувун karap көрөлө, eki kolya vojъnyн vazын çava tudыndъ.

Aju alantъj vergen, tumcugun өгө sunыр турь. Eezi anda çok volgonън көрөлө, tyjmej verip, taštardъ çыttap, evre tumcugъla kejdi tartъnyр tura veedi.

IX. Fabrikanyң izi тынданыр көnykeni kereginde.

Bu kynde taң erten tura Sekmasovka mokoј vergen kajlolordъ myzeer kerek volgon. Onың ucын vastra çepselderin çuup alыр, çandydan işteliр vudyp turgan fabrikanyң çanynda kuznitsa çaar tuu өгө çыktъ. Çолој vraadыр tanыş maska sogoosъga tuštady. Onыzъ çazalyр turgan fabrika çaar көzin çumala vazыр vraadыр, kыjgыrdъ:

— Başcilar keldi—Fabrikada vaskыlap çyret! Korytovtъ çargaa verip турьlar dezet, onondo өskөzi var!

— Nenin ucun!

— Ee—Cudak! Ruda viste çok ijne...

Maska sogoosъ vojъnyн çolya çygyre verdi.

Sekmasovtың сыrajъ çытыrajыр турды. Arvanarga kыbzarga ol kyynzek kizi volgon, andыjda volzo vojъnyн taş izinde turgan ulustың ucun турьzar kerek çыkanda, Sekmasov өskөлөnip, kuvulaasъ volgon. Onың ucын sut-çargъ degen sөs onың çyregin acuirkattъ. Korytovtъ ol sagъzыnda kacanda volzo çakşъ nak nekөp dep çyrgen.

Bu sagъzын sanаныр, Sekmasov fabrika çaar vazыр vraatъ. Aldыnda ol fabrik çaar vaspajtan volgon, emdi deze onы onoor tartkany көp çanyla olor neni çazap turganyн көrөrgө keldi.

Машина турган кыына кирip барды. Керосин, май, суу суу сытапыр турды. Темирден кадар еткен кара kazan чар полдон потолокко четре машинала кодурылген турды. Косега-ларла машинист кирерде ле оны еврей курчар алдылар.

— Ege, Cekmasov та келди ок!

— Чо канды чадгар, уулдарым?—деп ол сурарды.

— Чатканьбыс чакшыла, машиналарьбысты удавар сенееривис,—деп кары чазы чедо берген слесар каруна айтты.—Ол ондо деже комиссия вазыр чурил деп унын вижитедип, колъла сунуп коргызур айтты.

Комиссия келгенине ишмекчилер казы крелы санаркар чур-гени олордын оксолонгон сырайна билдирур турды.

Ондо енкеже турган машинаны, оны таракак сыны, иур маховигин, кажыстарын, монетрларын¹⁾ честий кызыл окс-терин тоолой ончоын Cekmasov сала-вья корди. Оны ичиде котелдон пар кирip турган. Иш тузунда машинаны, ортодогы турган залдын тар ортозындагы маховик, механизмын ол веел-дendirip кымыктадыр турар емтир.

Мыны ончоын Cekmasovка корерге солон волур, олор-дын вудумини чааны, кор чазалдардын колвоштырган оро кажкамсык voldь. Кортож турган проиводственны залга ол кирip барды. Елбек агаш турата чаан тар ваканалардын устын-де вижит такта турды, ок тактаны устынде деже ажака кевер-леш сой kazan тургузыр салган voldь, оны чааны деже онвеш кизи колдорына tudunьзыр алур, еврейде тегерикте турза вадь-зар. Ол kazanны тувунде деже, емди тура кымыктавар, еки чаан васпак сойлар чадат. Олорды вашка аныла чазалду ме-ханизмла веелдendirip, олордын еркин кусту иур васпактары-нын алтына nele кирзе, ончоын кулурлар ооктор турар учур-лу. Сой kazanны устынде руда уратан уйт турды.

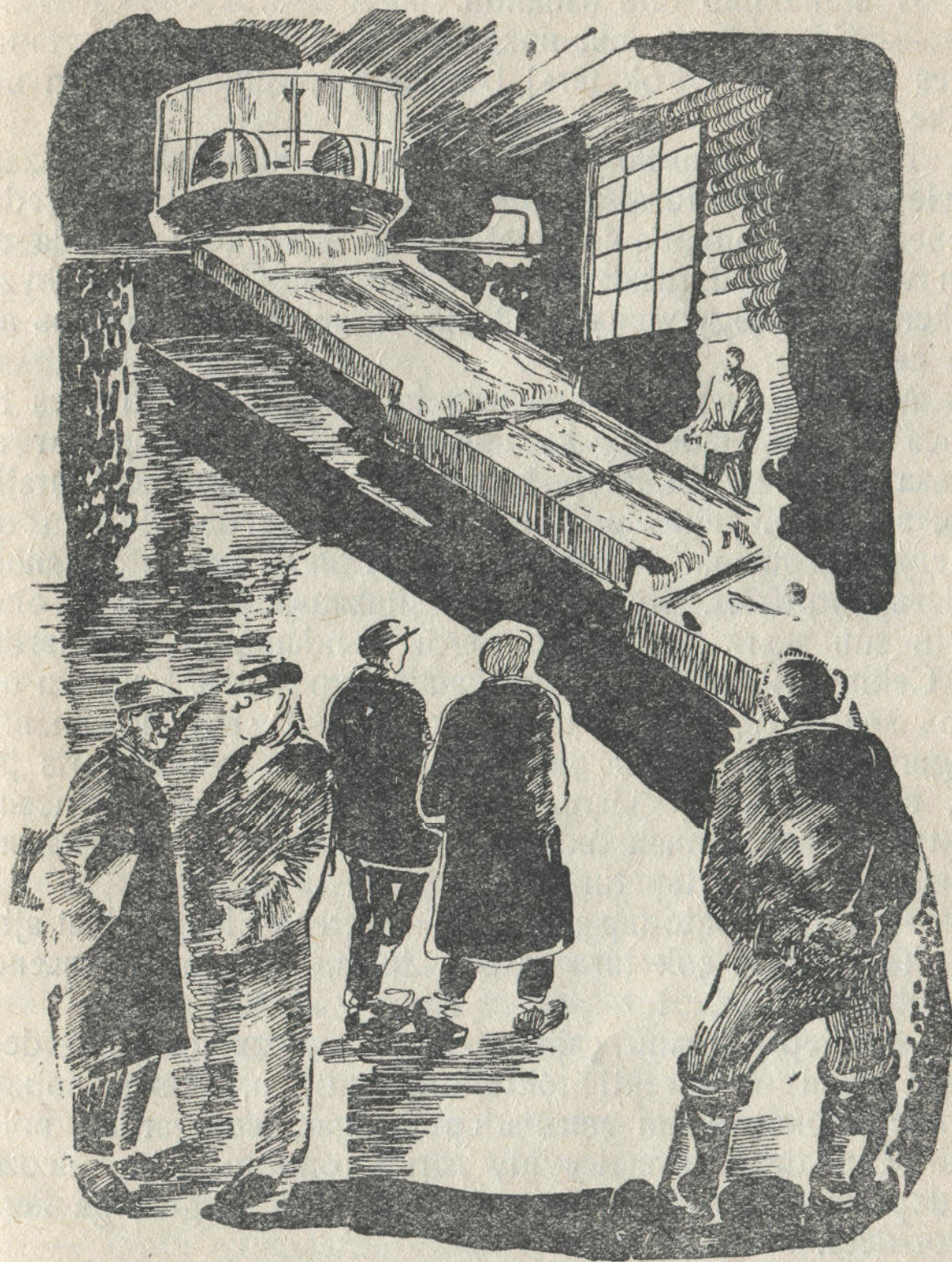
— Мыны шлужалар,—деп инзени портфельды солон ки-зее айдур, коргызур турды.

— Комиссия!—деп Cekmasov водор салды.

Инзени тар таньш емес кизиде оксол мында, ващылardan чаантайын tudus оролозыр чурер, Вумажин турды, ваза Корьтов voldь. Инзени еврей чарттар куусьндар турды:

— Шлуж ичиде kazanна суу тар козо ооктор салган кварта-сыр турар. Шлужтын тувун ртут тар каларлар, листер тар тозогон.

¹⁾ Манометр—деп айткань ол кунни аяс судын оро азьндьга влилп турарына еткен аныла вашка чазалду неме.

— Munzъ şljuzა,—dep inzener portfel'dy solun kizige ajdъp,
kørgyzp turdъ.

Altın rtut le kozylatan çandu, ol kozylganın amal'gama dep
ajdar. Altının ogoş volcoktorş şljuz la braadala, kalaj rtyt'
ke tutırp çat.

— Ercil!—dep inzenerdin kuucşın ugup turala Sek-
masov vıurzınır tura sanandı.

— Çe, ajdarda ne, vozodıgar?—dep portfel'dy tanış
emes kizi ajttı. Ol ok tarıj Bumagov maşınalar turgan vö-
lykke çugırdı.

Fabrikada tım voldı. Çanışla kuru maховик сымъзаан
kyuler, veldenip turat, vaza kajdada şorlop suu agırp çadat.
Stenenin arı çanında cenemel ederge icine toltıra ruda ur-
gan vagonetka avracak tavıştanır turdı. Catıltaşkan kyzy-
reşken taştar tögılyp çattı. Onızb kazanga urırp turgan vö-
lyp çat.

Molçolu temdektin şırtı tırlap turı. Vaza eveş tur-
ganca bir le temdenip kazanın içinde coj vaspaktar aj-
lanıza verdiler. Сьдыrap turgan kvartstın ystynce karajla-
zır, sekirizip, kuulezip, uulızır ajlana verdi; olordın ve-
eldenip turganına көznöktin şilderi vaza, vastra vakanalар
tırlazır turдылар. Kazan azıra, şljuzanın icine sarı öndy
vorlu suu azıra sogır, aga verdi. Tındanır kelgen fabrika-
nı Sekmasov oozın acır salgan көryp turdı. Emdi vı tur-
ganı sös emes, kuucın emes, sranaj laptu vytken сьп војь
turganı voldı. Çaanı çudruktıj, katudan katu kvarts taş-
tar, taman altında çylamaş caraktalgandıj, veeldengen vas-
raktar altında kumak volır çajralır, ogoş altın kazanla
şljuzta kavlıp artır turdı.

— Bolor toktodır salıgar!—dep tresten kelgen kizi ajttı.

Tım, tavış çok tura bergen tušta, Корытов la inzener-
ge ajttı:

— İstep turganı çakş, etkeni oncozb çakş — dedi.
Onı ucın vı kerekti toktodorı tam acu, çe sler војьgar
mendejle onon ulam vuruladıp turugar, војьgardan voldı
dedi. Em turguza vedryyldy varır, ondogy iştin oncozın
şındep көрөribis, onon soondo akt vicik turgызarga kerek
bolor-dedi.

— Corttı sen akt turguzarın!—dep Sokmasov arajın
arvanır, zaldaı menıder karşuın ськтı.

Peşanı otrjadıla kozo ije verele, Fedor Pavlovic tuu-
nı çalmandarın şinzilar көрө verdi. Udaıajla ştol'njadagı

çarьktarla yzylgen tamьrlardьn ucьpьn aajьnca bargan çurьk-
tardь kajadan таар aldь. Olorь kьnnьn vadьzь çaar çьlgan,
uzun cijyler keberly voldь. Ozo sakta onojdo çerdin kьr-
tьzь çarьlarda vytken emtir, ol cijydin on çanьnan tamьr
vodolь tavьlar ucurlu volьp çartaldь.

Евештең tuudan tyzyp çadьp, Feodor Pavlovic Sekmasov-
tьn oduuna çuuktap keldi.

Tyrgen vazьttьn tivirtin ugala kajra kørzө, ogo çuuk-
taj Sekmasov çygyrup kelip turganьn kørди.

— Ezen, Pavlovic! Çe senin çьtkьrьn vaza volьpьtьrla!
Sranaj ançь ijt oşkoş.

— Bu sen kajttьn?— Feodor Pavlovic kajkap suradь.

— Kөrup turum la! Tamьr vedrep vraatkanьndь, çe
vraatkanьn cike!

Kөp ermek ajtpas Sekmasovtьn tьnьş aьnpvaj kuucьn-
danьp turganьna Feodor Pavlovic onon tьn kajkadь.

— Çe men көпти vilerim, çanьs em tura ajtpaj turum.
Emdi sege komissija keletenin uktьn va?— dep kuucьpьn
onon aғь uzadьp turdь.

— Çe kajdar vaza! dep Feodor Pavlovictьn ajtkanь ça-
nьsla voldь.

— Çe, ajdarda тьnajta varalь, men see turguzala altьn
tamьrdь көrgyzyр verejin.

Ol la suragan sözine karuzavaj, alantьj, vergen Feodor
Pavlovicti orta çaar çedine verdi.

Anda ol işmekci artelçikterdi kьsьrьp alala, kazatan
çerin vaştap verdi. Sekmasovtьn kьlьgьna kandьjda çazьttu
neme sestirip turdь, onьzьn karşajlar, acьp vilip ijerge ky-
unzeregedij voldь. İşmekciler kьzarьp, işter turdьlar, çerdin
kezek volcok valkazь ucьzьp cасьlьp turdьlar.

Onbeş minut çetkelekte çerdin altьnan tamьrdьn kyр-
dek vөkөп arkazь көrynyp cьktь.

Feodor Pavlovic kvartstь açьktap көrөлө kьjgьrьp—Ol
volьpьtьr! dedi. Spasivo! dejle Sekmasovtьn кату sorvulu ala-
kanьn kolьla tьnьda tudьp turdь.

— Emди айльsьlardь, kьsьrьp alar, olor neni ajtkaj na?
dep makazьp, katkьrьnьp Sekmasov ajttь.

Aйльsьlar uzakta sakьvadьlar. Feodor Pavlovictь ştolnja-
dan tapaj salala, onь kajdaar vaştana barganьn işmekci ulus-
taң surap ugala, oo kelgilep turdьlar. Ortaga pulcak çygyrup
kelip ajttь:

— Ortanън тьштънда солън ulus kelgen, inzenerdi kelzin деп късыгър турular,—dedi.

Кунниң çаркънъ көзин algastadyр турганънаң көгүр volvoj, çысыркаj balkaška ujmalgan Feodor Pavlovic olorgo udura сыгър keldi.

— Bistinъ razvedcik,—dep onъ olorgo çolykтыгър Bu-magin ajttъ.

Çаңъ kelgen kizi çаңъsla vazып eneltele Feodor Pavlovictaң balkaška tutыrgan sorogып vudynvej асыктаp көргөн аjas surady:

— Bis emdi kanajtatаnъvъs?

Feodor Pavlovic syguncily kylymzirenip ajttъ:

— Kajdar? Kanajtarъ көскө көгүне туръ. Bistinъ tapkan-vaj тамырдың çarазына makатыр туръvъs,—dedi.

Onoң oncolorъ alantыганън көрөлө çarttap ajttъ:

— Nөkөr Sekmasovтың brigadazъ тамыр tapkan. Onъzъ ştolnjada tavылvaj kalgan тамырдың uzada vargan usъ volъp, туръ,—dedi.

Komissija çetre vudynvej, inzenerdi eecij orta төмөн тыштыler.

Portfel'dy solъn kizi kajаnъ kolыla tudъp көгүр maskala çаркъştар, сыngан таştарып асыктаp көгүр турала, usында ol maskala kvarts таştъ тыңда sogolo ajttъ:

— Nөkөrlөр! Мында toktodor degen ermek kerek туръва?

— Çe slerdi premirovat' edip сыjлаар kerek, uuldar!

Çe ol la tura ynin kuvыltala, сыныркаp ajttъ:

— Çаңъs тамыр kandъjda volzo, onъzъ erтен kanajъp kanajъp varza, sler vaza ruda çok отырагъгар. Bu тамыр sler-ge bir eki ajgala тыş volor.

— Bis vaza өskөzin tavаръs, oo men izenip туръm,—dep Корътов ajttъ.

— Men andъj volзып деп, ak sagъзыmnaң kyynzer туръm, nөkөrlөр,—dedi.

Ekinci kynynde Feodor Pavlovic çatkan çerine çаркън-данъp Aleša usup kelgendij kirdi.

— Bis çenip ijdibis, Feodor Pavlovic!

— Em tura çаңъsla çerde,—dep tuduş kozo альр çyrer stoldың ystyne turguskan veske le verizip турган, амъгънаң inzener karuzып ajttъ.

Фабриканъ bis vudyгyp aldъvъs çe „kommunanън“ мө-

гөйгө кысырганън каясада выдуруп албасъвъс. Тамьлардын кирезин мен тоолор вододым, алтынъ четпей туръ биске.

— Sler onъ канайта тоолор водор алдыгар?—dep Aleşa билерге куунзеп сурадъ.

— Онъ ъак тьнайта цотойтон: тамьрдын сөйулгени алтон метрге четкен деп вис билip алдывъс, таѣ изиниң уредьзиниң законъла тамьрдын төмөн терени сөйулген сьпньпн тең царь-тънса волотон учурлу, айдарда төмөн тызери одус метр крe-зинде волоръ ѡарт. Ол аайла тамьрдын орто водоль калынь бир метр туръ, ѡе кьвартстың көдрези канса кувическij метр волър туръ, тоолор алдым. Онъң исьп узадазьн, терениң, узери воьлогьна көптөдip ижели, бир муң сегис ѡус кувометр волър туръ, бир кувометрде кьвартстың вескези 2,5 тонна, анайт-канда тамьрдын вескези 4500 тонн. Туниле таң атканса узе-ри ви кун сускулар химическij анализ едip, кьвартстарды сене-дим, билдиргени бир веѣ грамм алтын вольдъ. Оноң водозо бистиң ваstra тамьръвьстаң таар алатанъвъс 22 килограм алтын волър туръ.

— Коммунала мөрөйлөзөр волзовъс бистиң казыр алар алтын гаак ас волър ѡат.

— Аа, анды вал!—dep ацаланала Aleşa санаркар отьга верди.

— Кирерге кем ѡок-па? деп сураган уни угылды. Езык асылала тулку коо сьнду, сырык па'толу, ѡайгь вөрькты, ѡаѣ уул кирip келди.

— Nikolaj Savel'evic!—dep сыгьнген воьнса кирген кизиге удурла инзенир туруп сьгала, летикти оьто келгенин та-пыр,—ѡе sler кайттар?—dep сурадъ. Сери кизиниң ѡапыла езендезеле stolго портфелин салды.

— Мен slerге ѡердин картазьн выдуруп екелдим. ѡе вери келип ѡадарда, ѡолой мениң нөкөрим Петья өлди деп уктым.

— Сьпва ол? dejле Feodor Pavlovic тура калыганън билвей калды.

— Онды волвос! Slerге кем айтты?

— Palatkadaң гаак емес алдымда кизи клееткен өттим сьгаңаѣ ѡарт аайьн угур волводым... ѡе ол воьда ви келди.

Контородан иьген елци palatkanън иicine кире ѡугьуруп келди. Тың ѡугьургенинен тынарсыган, сагьзь туьмеген турды.

— Тувек вольдъ, Fedor Pavlovic!—dep ол айдала, коь-пньнаң пакетти алала,—ви тьпнь slerге ѡаан инзенир иьди,— деп айтты.

Feodor Pavlovic ekelgen pis'monь acala, açaarьp көгүр турала kugara verdi.

— İsmekci Sergeevtьn sөzile, җылдъs җetken taskьldьn тыр җок тамь төмөн ekilezi тыze vergen,—деp уnin algastadьp араажьnan кьсьгдь.

— Sanarkava, uul, Petke тыру volor, vis onь argalaar evin tavagьvьs, Celjuskindardь vistin җaltanvas letcik gerojlor kanajьp ɵlymnen ajьp алган edi, vilerin ijne. Ondo olor poljarnьj tenistin agьp турган toштогьпьn ystunde iштеgen. Kizi җыrvegen, een җerlerdi azьra ucьp җыrgender. Ol җer vistinьn urak korkuшту җaman.

Җegi җок, vir aaj motor кыулеp турдь. Җаан укьr аньн җырегиндиj tipildep турдь. Машина ваштаar tutkaktan tutkan, воьjna Nikolaj izenip турдь. Машинапьn cek izine, ajas җакшь кынге, коштоj отьrga izemcily Petrovicke, Petjanь argalar kereginde vaştalган tartьška syгynур җадьp, Nikolaj көs salvaaj җerdi aҗарьp турдь.

Arazьnda ucур kelgen vuluttьj көksine җaman ьralu sagьs evelip турдь: Petja ɵlvөгөн, җe, onдьj korkuшту ucардан тыzele тыру artарьn, kizi sananvas.

„Baza mьndьj neme eki kizinin sөгgin альp cьgarga volьp, yc kizinin җыруmin mөrшorgo saldьгьp eki kizinin ɵlgөн sөггине volьp, тыvi җок ucарга тыzerge җараar neme ve, җок pa“ деп sagьштаң cькраj турдь.

— Җок onьn ɵlgөnine men бутреj турum—деp Nikolaj көksiude ajдьp турдь. Petja tazьkkan еrcil volгон edi. Ajsa ьrkalu; vertingen, ашка сууга җедip воlвоj ɵлып тургань volzo volor?

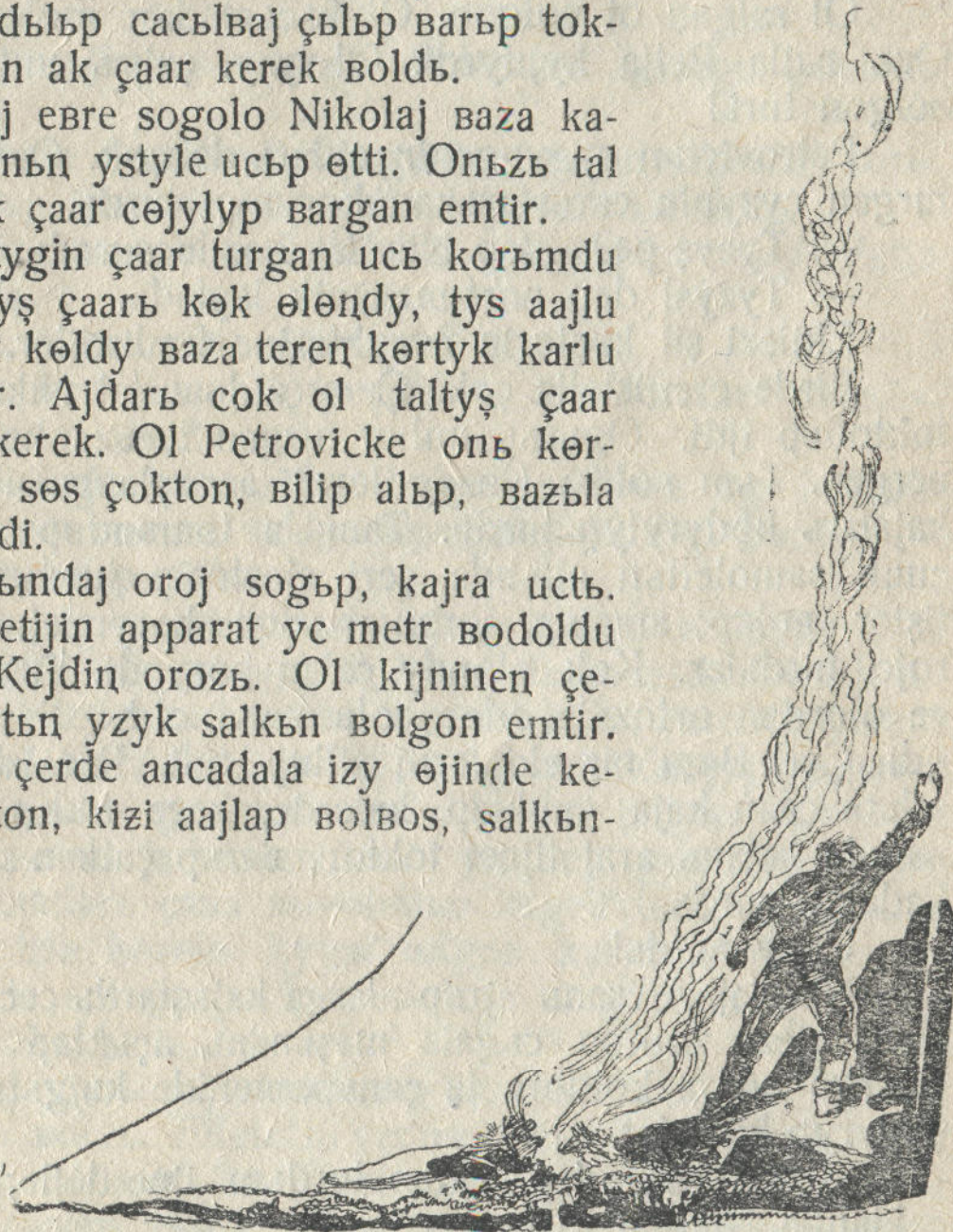
Ucardın ystyle bir kырнаң çetre 40 sekuntke Nikolaj usыp өtti. Samolettin ucar tyrgeni bir caska 200 kilometr volgon, төртөн sekuntтың өjine узьнь ондыj volgon турь деп тургузала cottop alala, ol çakşь деп ajтть. Машина tyзyp алган soonдо отьргадьj çerтавьлар турь. Emdi ystynen төмөн tyzele, çerдин ystyle temir çoldьң kur'erskiy poezdтин tyrgenile, оодьльp сасыvaj сыльp ваьp tokторго, ең чаан ак çaar kerek voldь.

Çарьmdaj eвре sogolo Nikolaj baza katar ucar kajanьң ystyle usыp өtti. Оньзь tal tyšten tyndьk çaar çөjylыp bargan emtir.

Кун tyştygin çaar турган usь korьmdu volgon. Tal tyş çaarь көк өlөndь, tys aajlu çerly, kicinek көldь baza tereң көrtьk karлу volgon emtir. Ajdarь cok ol taltьş çaar ваьp tyzer kerek. Ol Petrovicke онь көrgysti, оньзь сөs çokton, vilip альp, vazьla serpip çөpsindi.

Baza çарьmdaj oroj sogьp, kajra usь.

Ma! Kenetijin apparat yc metr vodoldu төмөн tyşti. Kejдин orozь. Ol kijninen çedizip kelgen тың yзык salkьп volgon emtir. Мында, tajga çerде ancadala izy өjinde kenetijin sogoton, kizi aajlap volbos, salkьп-

dar var voloton. Olor aeroplandь arь casьp turar, tajga azьra usarьn syreen kyc edip, arazьnda ьetkerly volьp turatan.

Apparat vazala ucar-kajaga ьuuktar ucup keldi. Nikolajdьn Petrovic ьaar kьreri kьptьp turdь.

— ьe kajdar? Tyzyь! ььrajь kenetijin kuvulьp vardь.

Ondo tyvunde tereni eki kilometr vodoldu ьerde kurc kьzile elbendegen kьl^tkini kьryp saldь. Onь kejdeп aьaarar kezekke orodon turgan Petrovicta kьryp aldь. Emdi olor kenetijin kьryngen nemeni pьzuular bilip alarga, kьp katar tyvi ьok ucardьn ystyle arь veri ucьp turdьlar.

Ekinci katar evre ucьp ьada, eveь ьavьzap tyьken.

— Ъь—Ьь!—dep Nikolaj ynin ulus ukpazьn bilip te turza, sygunyp kьjgьp turdь.

Ol salgan ot volgon. Ol kььrtudьn mol^olu temdegi. Onь vajla Petja kujdyrdi. Ol tyry, ьakьь uulcak, ol tyry volgon turь!

Petrovictьn sygungenin ajdarь-da ьok. Onьzь katkьp turgan ьuzynin ььeьtarьnan kьrynyр turdь.

— Tyzyь-pe?—dep Nikolaj kьzile suradь.

— Tyzyь! dep vort-mexanik lapadь.

Ekilezi ьil kьst^rin v^rykterine k^dirdiler.

Birde erenisteliь ьok! ьeny aldьvьsta! Nikolaj motordь toktodьp ijdi. Ogьp uulup turgan tavьzь kenetijin toktoj vergen. Tьm voldь. K^z^g^l^rdij aeroplanga udura ucardьn kajalarь k^dyrylyр turdь. Tam la t^m^nd^p turdь. Sranaj ьuuk samolettьn altьnda ьeri elestenip turdь. Taьtarь azu tiьter volьp arsaip, oronьn tyvi kьryпvej, kajalarь sorjo turdьlar. K^k ^l^ndy ьalan kьryndi. Taь k^p volgon, ьe olordьn ortozьla ^d^r ьolь var voldь. Samolet silkinip ijdi. ьer! Baza bir eki tarьj silkip ijdi. Bazala! Aeroplanga udьra ьaan kaja ьuuktar kelerde, keze tudьь voldь... Kanadьla kajanь araj tijvej toktop, varьp ьatkan samolet karga kadalьp vardь.

ьeny voldь!

Nikolaj Aleьanь ajpьp alarga kajьstardь cecip turdь. Petrovic deze orolьp ььgala maььnanь aььktar kьryр turdь. Olorgo udьra koldorь la ьanьp, nenide kьjgьp Petja vojь ьygyрp kileedet.

— Ol tyryl dep, ajdьp turdьm ijne-dejle, n^k^rin kucaktanьp Nikolaj kьjgьp turdь.

— Aaj meniң erkelerim!... Beri usьp kelgen kandьj sy-reen kylykter volьp turugar!—dep Petja sygyngen vojьnca ьjlar ajdьp turdь.

Petjanьң edi kanь akan, ьaaktarь ьuptujьp, kolь ьyzi kodore valulu, kijimi deze voь samtarajgan turdь.

— Slerde vuular neme var va?—Filatocka volьzьgar, onьң vudь sьngan!—dep mendep surap turdь.

Kargan evogon olon ьastanьp, kajanьң altьnda koret-kode ьatkan.

— Kargan vojьm olgolekte, sьnpьk vuttu da volzom, usьp korejin!—dep sygyngen vojьnca sьnpьkтьң acuum un-dup, kokьrlap ьattь.

Ogo bir stakan suuga cejip salgan spirt arakь verdiler.

— Kalak! Bu тьnpьzь kajdan cьgьp keldi?—dep Aleša kьjgьgьp ajttь.

Mendevеj ьajkanьp olorgo Petjanьң ajucagь ьuuktap vazьp keldi.

— Onь visle ьyrzin edip turguskan, vistin sekretar' turь. Bis tomon usьp tyzeriste, ol vistin kijnivisten keldi.

Bu тьнда var ьok cьckandardь yze ьigen!—dep Petja katkьgьp turdь.

— Sler vojьgar neni ьigeniger?

— Bis vaškyn eki suhajrь ьidibis. Kece neme ьevedis. Bugyn vaza kuru otьrdьvьs.

— ьe kijninde kuucьndap vergejiger, bu slerge kursak. ьiger. Bis deze тьнаң usьp cьgarga ььjдьnpьp korelik,—dep Nikolaj mendep ajttь.

Karga vadalgan aeroplандь ajrьp alarga nedende kyc voldь. Petjanь toktodьp volbogon, kozo ištezip turdь. Tört kiziler turьp, uur mašinanь kardan cьgarьp alala, kerekty ьerine vaštандьgьp salдылар. Emdi ььlp varьp, otө kodyrylyp ucарga bir vudyn ьarьm ьys metr vodoldu aru ьol kerek voldь. Petrovic mašinanьң mexanizmdarьң ьinziler, pьzuular koryp turganca, artkandarь ьava samolettьң tegelikterile ьerdi cije sokon ьatkan izin korele, kuyni tolgon kylymziredi.

— Eveь le sol ьanьң ьaar volzo, visti caraktaj casьp ijer edi! dep ol sanadь.

Cas kirezi unььkraj albadanьp ištendiler, oncozь vytken kijninde velen voldь. Filatьctь ьemezip alьp apparatka ьetirip, encylep otьrgьzьp salдылар. Onьzь katkьrajьң dep kiceendi, ьe kевizinde sьstaң cьdap alvaj, ььтьrajьp arvanьp otьrdь.

Nikolaj kynnin kibularınan korkunır, mendedip turdı. Oncozı kabinkaga oturgılagan kijinde, Petrovic vint turarda apparatka tavagır vazır keldi.

— Sekretar'ındı undır saldın va? der Petrovic suradı. Petja kolıla çanıç çanıç saldı.

— Оныц ви uzyktnı kijinde çolı var, онызыч çanıç ol vojı viletен!

— Baza nezin tavızar! der Nikolaj arvana la Mişkanı çitkeden kaar alala, apparatka kirerge volızır verdi. Petja seksek pasazırdı vektır tudır aldı.

— Ajuda ucatanı voloton!—der Filatıç ajtkanla soondo, motorı kuzyregen, propelleri uulugan aeroplan arular salgan çolıla veeldene verdi.

Çerden çırgeeri kajır cıgala kyultın tam kazırada tındır, motordın kuc cıdalına salır, oıktnı tıvunen vojın da, ulustı da, ajudıda tartır alır cıktı.

X. Çeny kereginde.

Ol kyn eñirin zavodta ermekteşken ermek kuucın çanıçla Petjanın otrjadın argalır algan kereginde tavış völdı. Aeroplannın çanganı tekşı ugıla verdi. Bertingen Filatıçka turguza doktor aldırgan. Bolnitsaga atkargan. Oskölöri kontoraa bargandar. Ondo çaan inzenerdin kabinedinde vektengiler salgandar. Ondo iş vydyrer kerektin çaan vaşcılar partorg, zavodtnı predsdateli ondo trestin revizorı virge turır, srañaj vöktıly texniceskij çör tavızu volır turdı. Fabrikannın mexanigin turguza aldırtır aldılar. Kabinette çaan uđavaj онызı Karıtovla, tynile skladda dinamo-maşınanı alala, Tıvunda çazap turgan turaga alır vardılar. Oñetijin cıgargan kizile şıfrılagan telegrama treske ijgen. Çör tavızu vozogon kijinde zavodtnı predsdatelin tavış ugarga kyunzer, ulustar cımzaan utkup turdılar.

— Oncozın kuucındar vereribis, nökörlör, viryuzinde çazıvasıvıç! der онызı çakşı kyunile olorgo ajdır turdı,— oñnen ozo ne kerek ajdar, ozolop vojlorı körör kerek, şınziler

kerek. Воjьнън көзи алмаз! Сьн емеспе? Erten enirde vileriger. Амьр конок, çакшь волзьн!

— Neni şinziler, neni onojto көрөтөн, çartap ajtpadь. Çаньs otko majla kozьp saldь.

Ertenigi kyn amraar voş kyn volgon, ucurdь vilbegen ulustьn kajkaarbьna tan erten çьldьs çetken taskьlga vytkyl karavan çepsendi, kajlo, temir kyrek, lom ne çepsel buskuştьn materjalьn ijip turdьlar. Kizi көp varvadь, çe oncozь taldu-lu ulus voldь. Komsomol brigadazь, tazьkan yc kargan desjatnikter vaza Sekmasov, zavodьn vaşьlarь, çon organizatsijalardan cьgartьlu uluzь Petja vaştagan Feodor Pavlovic le birge ozolor sala verdiler.

Onojdo tyşke çetre voldь. Tyşte ovet өjinde işten maңtadьp kizi keldi, zavodьn adьla çit ulustьn, yj ulustьn organizatsijazьn vugyn enirde klubьn icin çarandьra aajlap salzьn, dep ajttь.

— Bedryyldin dokladь volor—dep çarladь.—Çe өskөzine kozo doklad kijinde curana tartar kizini, vaza kьl komьstardьn orkestrьn mobilizovat' eder kerek dedi.

Dokladka standa çatkan çurtть oncozьn çuидь. Ebre çerden çuun vologьn ukan staratelder kelgiledi. Solьn aajlu, bildirbes çazьt enirdi kurcaj aldь. Izy volgon, onьn ucun prizidiumньn stolьn klubьn balkоньna cьgarьp saldьlar, onьn aldь orto çazap ugatan ulus otьrdьlar

— Çedip keldiler! Cогьльşkan ulus curkuraza verdiler. Cьndala iştengen çerinen vytkyl karavan çedip keldi. Attaң tyşken le ajas ulus klub çaar vardьlar, uur nemely taar ekeldiler.

Predsedateldin zvonogь tokunaarga kьcьrьp turdь.

Zavodьn predsedateli çuидь acьp ajttь:

— Nөkөрлөр, vugyn biske cьn vajram. Bis vugyn syre-kej көp altьn tavтьвьs. Ol altьndu ruda vistin fabrikaga işteerge bir kanca çьlga çeder. Emdi bis çань çolgo көctivis, zavodьвьсть industrialap aldьвьs,—dep ajtkandьj turьвьs. Mьnaң көp çьl ozo өskө çurtтьn, orьsta ulustьn kapitalistarbь taap alvaj salganьn,—işmекcilerdin, yyredydin, texnikanьn uluzьньn şьltuunda çarkьndu çaraş edip vudyryp aldьвьs! Mьнь көryger!

Mьnajьp ajtkan tuzunda Aleşa la Sekmasov uur nemely taar көdyrup albьp, stolgo salьp ijdiler, taardan kezек kezек kvartstar cьgarьp aldьlar.

Kardьj arapaş taştь ajlandьra vytken altьn çaltьrap cьkть.
Çuunda oturgan ulus kyulezip cьkтьlar.

Ol tuşta trestin predsdateli cьgьp kuucьn ajttь:

— Men altьn ruda vytken çanь çerin açarьp kьrdim, ondo çatkanьnьn kirezin aзыndьra vododьm. „Kommuна“ rudnikle mьrөjlozip etken vicikle, mьrdi vistin rudnik çenip saldь,— dep ajtkadьj dep turьm!

Kөkygen kyult, ermektengen ynin vazьp ijdi, alakan savьzьp,— uraa! kьjgьgьp turdьlar.

— Emdi vistin razvedcik çaan vaalu nөkөribis—Petjanьn kuucьnьn ugaly! dedi.

Petja vaştap ajttь—Kajьr enkek çerdin kicinek tektirinde turgan Filatьcka tyzyp varzam, aldьnda ucardьn oьgьn tuman tekşi vөktөp salgan volgon, onьn ucun төmөн ne var volgonьnьn aajьn volgovodьm. Emdi vodozom andьj ucьn Filatьcla eky bis vazьvьs ajlanganьn vilbedis, voьjvьstьn ajlvьsta taktaga otьrgandьj volьp turganьs. Çe tektireeşte men tamьrdьn kezek taştarьn sьndьrardan ozo, cьndala sranaj vek көryngen, onon ulam tamьrdьn tazьn men ootroj toktodьm.

— Vodolьnda salkьnga şarzaьp, kyvyrep kalgan gratin kajlo lo sokonьnan kaa çanьs tudьp, ilindirip turganь, suxajь cьlap sьnьp vararda, tektireeşle kozo bis ucар төmөн ucьp kyulejbergen emtirbis. Bis kanca kirely ucala men çalman orto kyp ede tyzyp kaldьm! Tuşken çerim çьmzak balkaştu kumak tavарьşkanь çakşь voldь.

— Onon aь toolonordo men vidьmdь ozo sundьra vraatkam. Onojtkonь meni argaladь. Çuuşkak korьmdь соңsojlor vraadьp, çalmanda sorojo turgan taştarda kьrlaş kajaga kelip toktodьm. Onon oktolo tьn kelgen volzom, ol çalmandь mecik ciler aza verer edim, tьnan aь çanьnda kajanьn ucарь өзөkkө çetre vytken emtir, onьzn men soondo bildim.

— Kacan men eveş volgongon kijinde көzimdi arcьjla көrzөm, çarьmdaj kumakka көmylyp kalgan Filatьc vaja sodon taştardьn bir ucьnda sujmaja çadьrь, turajьn dep albandandьm, aza vererineң syrekej korkьnьp, көnkөrө tyzyp çadala, Filatьcka volьzajьn dep enmekter, vaadьm. Өvөгөн volgonьp алган, meni көstөp ermektenip çadьrь.

— Uulьm, bis eky ojonьvьstьn ucьna çettibis! Ustymde taştardь alьp taşta, çol vedre, meniң deze vidьm sьnьp kaldь—dedi.

— Əlbej ezen kalğanь çakşь—dep men sanandьm.

— Oң çañь çaar аськтар көрзөм, çalman kajanьң kijni çaar bargan turdь, тың kaskak çok. Tumannaң çakşь көрүп-vejт. Turьp vastьm, vazarda çьmzak kumakka vut сөнүр turdь. Onoң arь barganda cala vajagьзынаң şidemdy. Ajas tumanda sujudy, kып calьp ijdi. Kөрүр turzam çalman tektirge kavьlgan voldь, onьзы attu çortsodo bargady çalvak turdь, çe vi çarьkta argalandьs—dep sanandьm.

— Filatьska keldim, meniң arkama çadala mojnьmnaң kucaktandy, men onь çyktenip vastьm. Bu vazьş korkuştu voldь! Uur da kycte volgon, tajkьlp çьgьlarьnaң vaza korkudьm. Sьпк vudy taşka tijgende, sьзы syrekej volvoj kajьp! Çe өвөгөн vojь vaatьrlanьp oтыrdь. Arazьnda tizin ськьradьp vraadat.

— Та канса katar toktop turganьstь undьp saldьm, тыştanьp альp, vi кьjьndu tyzuyşti vazala tyzyp turdьbьs. Kijnindele çirme odus metr çeri oncozьnaң çaman voldь, ondo tektirdiң toktogon usь voldь. Çe caңь көckө vi çьl çaskьda тыşken aajь, tektirdiң usьnaң arь төмөн tyvke çetre cokon saarь şuuşkan çattь. Ol şuuşkan çoorgo syrдыgele, veş metr kirely çerge toolonьp vardьbьs, Filatьc sagьзып ьскьпьp kaldь, men kolьmdь, çyzymdi oncozьp sojo aldьtpьp saldьm, ondьjda volzo tyzyp aldьbьs!

En vaştap onco çakşь dep vododьbьs. Suu—çetre көl çattь, өlөni çazьl, çeriniң çaань syrekej oьk çattь. Filatьska өlөnnөң төзөк salьp verdim, suudaң ekilip icirele, sьпк vudyп epter çazar verdim.

Oтыrala kandьjda Teraska dep zavodтың kizizi vi ojukka tyzyp çyrgen degen sөs көksime eveldi. Onoң sagьzьbьska araj soot voldь. Bu tereң oьktaң сьgar çol vedreer deştibis, ol өjinde kып izigen, çetre kyjdyryp turdь, izy de тыncuda volьp vardь. Oьkta eveşte kej кьjмьктар turganь çok voldь. Ebre çaан kajalardьң кьзыганьnaң, peckeden сьkandьj izy сьgьp turdь.

— Meniң sagьzymda edeten eki kerek var volgon. Baştarkьзы тынаң сьgar çol tavarь. Ekincizin vi төмөн usar tuzьnda vojьbьsta kozo volgon kazь bir nemelerden vedrep көрөjп degenim. Men çaньsla Filatьctьң vөrkyp tapтыm, vaza vojьmпың мыльтьgьm tabьldь, ondьj volzo en arga çok vudyştu, kьndaktaң artkanь takraj volgon, көндөj temiri çансьlp, oo yzeri tugady vьktelip, kalgan voldь.

— Kar çatkanьна мен syrekej sygyndim. Onьң çanьnda seryun bildirip turdь, çе сьgatan çol keregi koomoj volьp bildirdi.

— Stenedij çььm kajlardь edegin evrede kancada bassam, oncozь bir tekşi, kiziniң vazь aplanar, vijik kajьr turdьlar, vazьm kajra salьp ørø kørgømdø, teneriniң køgørgønin, vaza kajaniң kьrь køriner emtir, çanьs la tyn talaзьnda tuudьj vijik cogьlgan korьmdardьң kij-nince bargan kajalardьң kyreezi syury vaştu kørynyp turdь, olordьң ortozьnda сьgar acьk varva çokra,—men vil'bedim.

— Izyge caldьkkanьmnaң eңirgeri sagьm сьgala korьm azьp, raada vedryylge varьp volvoj, Filatьcka ojto keldim. Tyn kopogьna belendener kerek voldь, salar odьn alarga kerek, tui çerde izy kynniң kijninde tyni sook voloton—onь men bilip çyrgem.

— Odьn tavarь arga çok volьp turdь, agaş çok. Azьj ølønнøn bir kucak çuup alьp, vaza eki çyk kurgak taja таар aldьm. Ondьj volzo cøkønip oтыrar sagьş viste çok volgon. Erten kajьp kajьp onon-mьnaң vozonьp сьgala, volьş organizovat' eder deştivis! „Сапкаа sokтырган agas сььp, ogo aştan øløris“ tegen sagьştь kanajьpta çuuktatpaj turdьvis. Bistiң сьgьlganьвьсть bilip turьlar, visti vedreer. Cøkønip çadardьң çolьn nezide tavьвььska salganь çok, kandьjda volgon volzo, çе onco tyjmeenniң kijninde ølgøndij uьjktar kaldьm, tynde kenetijin kiceep silkigeninen uьgundьm. Filatьc uьguskan dep sananьp çattьm. Evre kørynves, karanьj, çanьs teneride le kajkamcьk, çarkьndu, køp çьldьstar mьzьldap turu. Tui çerdiң aru kejly, vijik kьrlarьnda alar kacanda onьj kurc çarkьndьj voloton, çе vistiң oговьstaң сьgara kørgøndø, olor sraңaj çaan, çarkьнь kurc volьp turdь.

— Өвөгөнгө кыс воляр çat деп санадым

— Чок! деп колун чаңала—мен војумга килеңвей чадым, иулым, көрзөңци, ондо не канайтат?!

— Караккаа кичеенип көстөзөм, еки çазыл от саянда-
лар турды. Çылыр вагар, ваза катар кујур сыгар турат. Онын
кijnинде тууразында ваза бар, оной ваза онойдун онбир кireзи
тоолор алала коркыганымнаң соор вадым, ол бөрылердин
көстөри воляртыр.

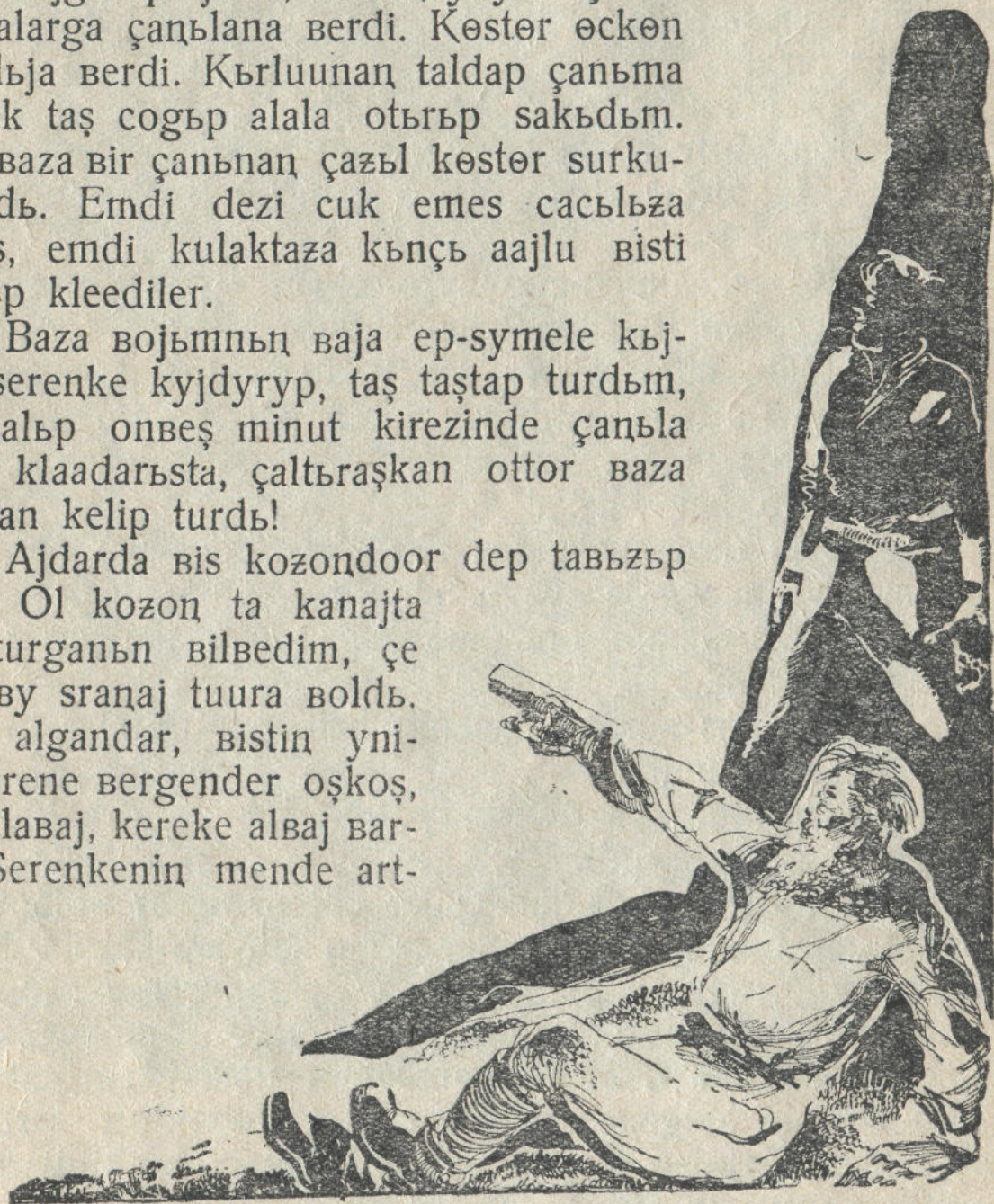
— Бөрылер—штыгар мее Filатыс,—туудун бөрызи dedi.

— Cort алзын! Мытыкта чок, одыбыс еңирде суртыла ты-
geze кујур калган.

— Тура çугуруп, серенкени кудыре, сьдалга кыгарып ijdим, менин унум сызы-
гар, каяларга чаңлана verdi. Көстөр өскөн отың сылыа verdi. Кылуунаң талдар чаңыма
бир kezek таş согар алала отыгар сакдым. Мында ваза бир чаңынаң çазыл көстөр surку-
rap турды. Emdi deзи сук емес сасылыа da емес, emди кулактаза кыңчы аажлу бисти
евре алар kleediler.

— Ваза војумнын важа ер-сумеке кы-
гарып, серенке кудыруп, таş тащар турдым, Суруп салар онбеш минут кirezinde чаңла
encigip klaadarыста, çалтырашкан оттор ваза
тынданган келип турды!

— Aждарда вис козондоор деп тавызыр
алдыбыс. Ол козон та канайта сыгар турганын билbedim, çе
оның туву сраңай туура boldы. Шилемir algандар, бистин уни-
viske уурене бергender ошкош, коркугылавај, кереке алвај вар-
дылар! Serенкениң мeнде art-

кань уcle boldь. Тамагым асыр, таңала војым сагым сь-
гьр отура вердим.

— Узери мьндыј çаман өлым ле сьндала өлөтөн vol-
дьвьспра, иулым—деп Filатыс айтты.

— Согьзарьс, өвөгөн—dedim—таш мьнда көр, çедер.

— Kenetijin wөryler biske kalьp keler деп sakьp tur-
ganca çanьвьста kujьp mьзьldap turgan көстөр çьлььр var-
dьlar, ecide tьnej көстөр, сууга сөгө берген fonardьң одь
сьлар, өсө турдьлар.

— Kaca verdiler, деп војымга вудунвей ьмьраньр
Filатыска айттым.

— Ol орто çьmzak төр алтаган вазьттын тавьзын çart уктым.

— Men бар кысум ле албаданьр кьjгьрдьм, çе алтар
vaskan тавьзь çуиктар klaattь. Kara көлөtkizi vula çаньмда
өндөjip турь.

— Men tuura kalьp, ташла lapтар sokтым, çе ol la тарьj
ajudьн төр унды таньш ьркьраньзын угур салдым.

— Aju! Aju! деп Filатыс менен ozo водор salган
турдь.

— Karackaa мен syгунур, ьркьраньр turgan сексек на-
çьmньң çedeen вазьнаң каар алдым.

— Oldo vilip saldь—деп Filатыс syрекеjь syгунген воjь
mee ajдьр турдь.—Senin унунди таньjла çedip kelgen. Ol
kelip çadarda wөryler onоң kacьp vardьlar, çaan çetkerden
bisti ajгьр алдьң, Miška!

— Aju deze maktagan сөсти kerekke албай, менин коль-
ma суулу тумсьгыла syзур, bis le коштоj çьлу төзөк ciler
çada verdi, вазьмдь оньң arказына salala, таң çарьгына çetire
ujьктар çattьм.

Zalda ulus syрекеj kicenip тьңdap отьрдьлар, бирде та-
вьш çок, тьм boldь.

— Ertengi кун oturgan kirevistin arga çок, korkuшту
volгонь çart көрунди. Petja өкpөzin selinip alala куисньн
вьлтаартьр айтты.—Ojьктаң сьгар çол варь бар volвоj kajsьн,
ондьj emes volzo оо wөryler le aju канайьр kelzin? Анаjткан-
да ol çoldь tabala, мен bistin çьгьлган çerge varala, onon
арь zavodko çyгurer edim, çе onojtorgo ajуньң сьдаль ke-
rek boldь. Men deze aштаганьмнаң ujadaj бергем, варьр,
ojto volьшту kelgence вудун çарьм konokтоң veri volvos.
Aju menile kozo варбай kajsьн. Filатыс көrkijdi ol тунун
уурлы wөry çip salарь çart boldь.

Aju! Aju!—dep Filat'c menen ozo vodop salgan turd'.

— Çe сьндазادا өвөгөндү таһтар ијетен веди?— деп залда улустың кийнү чаньнаң ун угулды.

— Вөөрылер оны кьјалта чок узе тарткылар салар еди. Сагьзым шак тьндьј волгон.—Петја куусьның узадьр вратть.—Ајдырда мен кесеги чолвьвьсла сьгьр, устынде чалмандь чакшь ащьктар көрөјн деп, кандьјда волзо бир сьгьш тавьларва деп санапьр, ондо бир арга волгодий турды.

— Ол ородоң сьгьр волвос емеј—деп отьрган улустың вируузи сөкөгөндий ајтть.

— Мен икери вастьм. Сьскандар таһ кодоргьр чьрген Мишка менің водогоньмса тургузала кийнимнен ваадь. Тектирди мен чакшь өттім, учардың өрөги кьрь өзөктөј тьзылар турган емитр. Төмөн чань артьгьнса век тургань, өрө ськан чалвак таһ чол вольр вудур турды.

— Тектирдин тыгегенгес усь вольды, ондо вистин кесеги изивис чадьрь. Өрө вистин токтогон таһтар карарьр чатть. Олордың вируузінде учардың кьрьнда менің турновојым каязьынаң илинп калган турды. Оны чедип аларга кандьјда ер-арга чок волгон; оноң арь онвеш метр чьрде вистин тоолонгон изивис чаткан чалман вольды. Мен ол өрө ськсам, че оноң өрө тургань төрт метр кiereу, чьрге сранай еңкеје турган вогого вололо, онојдо сьгар, аргаланар сагьшть онсозын узе кезип турды.

Петја стаканга суу уруп ицеле, сөзин узадьр ајтть:

— Кенетийн ащькту көрүнур сагьзымды вактьргань өске неме:

— Квартстың сьпьктарь чалманда чаткань коју вольды. Тамьрдың ак стенказь шуушкак корумнаң сьгала, сике өрө stolmodьј сьгьр, учардың кьрьн еки вашка чарьр турды.

Сьпьктардың вируузин альр көрөлө тала бергедий вольдым, оның иигь алтының војьндьј, көрөрдө тушкарь алтын ла өзөр салгандьј волгон. Ол тавьлгань кандьј ла тајактанганьн онсозын тургуза аајлар салдым. Мен ојто вазьр врааттым. Сагьзымда толтра проектер вольды. Ол тамьрды taskьдың терсенинен алатань кандьј ерты устынде ле оны вектер турган еңкејген таһть кедери альр салза, шьрге бу keen кварталды көргызер усьн, шак онојто вудынвеш еттивис.

Залда улус кьјтмьктаза верди. Таһтар кезек кварталлар чар вурулдылар.

— Төмөн тышкен соондо карарган сагьш мені курцај алды... Удавастаң чьну волорьн сакьвај өлур калатань те-

mejle tenek sagъş volъp turdъ! Bisti argalavaj udadъp çat-kan ulustъ kargap turdъm. Filatъc deze „meni taştajla var“ dep çөptөp çattъ.

— Men, uulъm, kargъn! Men teginde udavas өlөrim. Çe sen var, ajsa volzo menide argalap alarъn.

— Çakъş өvөgөн, dep zaldъn bir tolugъnan yngyr un uguldъ!—Kuynezek өvөgөн vilip salgan, ekilezi өlgөncө, vi-ryuzi өlzө artъk dep vodogon volvoj.

— Çe nekөrimdi taştap varatanъ vazъma taş sokondъj volъp turdъ! Aştaganъmdъ da vilbes çurdim. Çe kenetijin enirgeri oъkka kөлөtki kirgen tuşta teneride motordъn tьr-laganъn uktъm. Ol tavъş tam çart ugъlp kelip çattъ. Onojto oodu çaar tavъzъ ugulvaj kaldъ. Ajdarda vojъmnъn aeroplannъmdъ ugala, Nikolaj çangan dep vodop saldъm. Ol orto bisti vedrep keler dep kicinекte alaңtъvaj izenip oтьrdъvъs. Bu meni solъnzъnar kirezinde omoksъttъ. Temdek edip salar otko odun çuup alajъn dep, ne le tavъlgan kyjer neme çuup, tьn kirgөnce oronъn tuvyn evre çygyrup çurdim.

Petja bir kezekke toktop, uncъkraj turala, ebeş suudan uurtap icele, kylymzirenip Nikolaj çaar vaştanъp ajttъ:

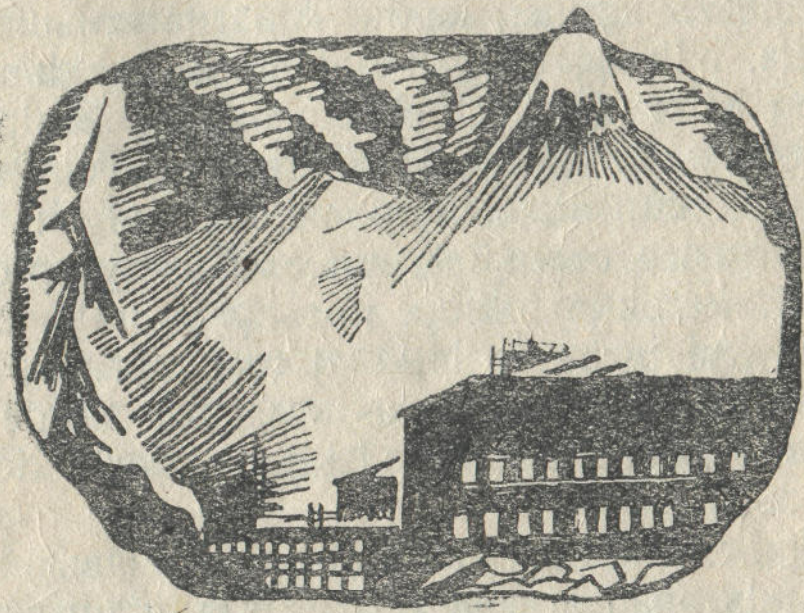
— Öskөzin bistin çaltanvas ucaacъlar slerge kuucъndap verzin. Olor cъndap la „Sovetskij aviator“ degen adъna turuzar voldъlar.

Petja kuucъnъn төgysti. Tьm-tьmk, tavъş çok voldъ. Ulus kuucъndъ anaң agъzъn ugarga sakъp turgandъj turdъlar.

Şak ol ortodo karackъdan Tuvyn tajçadan tьndegi selimerge kъcъrgan raakta kyulegen fabrikannъn tavъzъ uguldъ. Baza fabrika vudyp turgan çerden tьnnin karackъzъn çenip, çalt edip, çarkъndanъp, elektricestvo çarъp cъktъ.

Aтър çaldu art velderde „Il'ictin lampalarъ“ vaştap, kyjyp, çarъp cъktъ.

BAZALЬKTARЬ.

	str.
I. Erçene	3
II. Kөckө kereginde	11
III. Mergen iş	15
IV. Ырһs	16
V. Табыта	26
VI. Bolot kuştың usury	33
VII. Altып тамырдың çogolgon usury	37
VIII. Sanavas tyvek	40
IX. Fabrikаның izi тындапыр көnykeni kereginde	45
X. Çeңy kereginde	56

Ответственный редактор перевода—Н. Куранаков.
Техредактор—В. Кобяков.

Сдано в производство 13|IV 1935 Подписано к печати 4|VII—1935 Формат
62×94¹/₁₆. Тираж 2000 Бум. листов 2,125. Печ листов 4,25 Знаков в бум. листе
80640. Уч-авт. 3,9 Индекс Д-н-9 (серия средн. возраста). Изд. № 1293. Заказ 1437.
Новосибирск Типография № 1 ЗСКИК Уполкрайлита № А 38 от 11|IV—1935 г.
Цена книги 95 коп.
ереплет 30 коп.

SOLK. 25 AKCA
PUB KOH.

0-13

М. КРАВКОВ.
ЗОЛОТАЯ ГОРА
НА ОЙРОТСКОМ ЯЗЫКЕ

Обложка и иллюстрации в тексте —
худ. А. Заборского